

Ervaren effecten van studiekringen & toegankelijkheid van studiekringen voor deelnemers met een fysieke beperking

Daniëlle Jansen (NIVEL)
Anneke L. Francke (NIVEL)

Samenwerkingspartners

Dit rapport kwam tot stand met financiering vanuit het programma 'Meer veerkracht, langer thuis' van Fonds NutsOhra, project 'Studiekringen van en voor ouderen: evaluatie, verbreding en verspreiding'.

ISBN 978-94-6122-437-8

<http://www.NIVEL.nl>

NIVEL@NIVEL.nl

Telefoon 030 2 729 700

Fax 030 2 729 729

©2017 NIVEL, Postbus 1568, 3500 BN UTRECHT

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van het NIVEL te Utrecht. Het gebruik van cijfers en/of tekst als toelichting of ondersteuning in artikelen, boeken en scripties is toegestaan, mits de bron duidelijk wordt vermeld

Voorwoord

Een studiekring is een vaste groep van tien tot vijftien senioren die met elkaar (actuele) onderwerpen bespreken. De studiekring is bedoeld als een laagdrempelige activiteit. Ook voor mensen met een fysieke beperking wil het Platform Studiekringen50plus dat de studiekring toegankelijk is. Daarom deed het NIVEL onderzoek om in kaart te brengen wat er nodig is voor succesvolle deelname van personen met fysieke beperkingen. De resultaten staan beschreven in dit rapport. Deze kunnen tevens relevant zijn voor andere groepsactiviteiten die voor én door senioren georganiseerd worden.

Het rapport is bedoeld voor het Platform en leden van studiekringen, evenals voor professionals en vrijwilligers van organisaties die samenwerken met studiekringen. Ook is het bedoeld voor geïnteresseerde professionals, vrijwilligers en senioren die overwegen om een studiekring of andere activiteit voor senioren op te zetten.

Het onderzoek maakt onderdeel uit van een samenwerkingsproject van het Platform Studiekringen 50plus, Spectrum partner met Elan, Rijnbrink en NIVEL. Het project 'Studiekringen van en voor ouderen: evaluatie, verbreding en verspreiding' vond plaats met financiering vanuit het programma 'Meer veerkracht, langer thuis' van Fonds NutsOhra, project 'Studiekringen van en voor ouderen: evaluatie, verbreding en verspreiding'.

Wij danken alle projectgroepleden, met name de Platformleden, voor hun constructieve bijdrage aan het onderzoek, waaronder hun inspanningen om (voormalige) deelnemers en studiekringbegeleiders te werven voor het onderzoek. Andrea Kuijpers en Yvonne Sinkeldam, projectleider en adviseur, willen we bedanken voor de fijne samenwerking. José Peeters, voormalig senior onderzoeker van het NIVEL, bedanken we voor haar bijdrage aan het tot stand brengen van deze samenwerking, evenals voor haar bijdrage aan de subsidieaanvraag.

Wij dragen de studiekringen een warm hart toe en wensen het Platform veel succes bij het verder uitrollen van het concept. We hopen dat de resultaten behulpzaam zijn bij het verder verspreiden van studiekringen over heel Nederland.

Dr. Daniëlle Jansen
NIVEL

Inhoud

Voorwoord	3
Samenvatting en aanbevelingen	7
1 Achtergrond	11
2 Wat levert deelname aan studiekringen op bij leden met en zonder fysieke beperking?	15
2.1 Zelfde ervaren effecten voor mensen met fysieke beperking	15
2.2 Brede(re) blik en geestelijk rijker mens	16
2.3 Kennisverrijking/verdieping	16
2.4 Betrokkenheid bij de samenleving en actualiteit	17
2.5 Attitude: kritischer, gericht op actualiteit	18
2.6 Lidmaatschap van een groep die zich ontwikkelt en waarvan deelnemers elkaar waarderen	18
2.7 Persoonlijke ontwikkeling	19
2.8 Vaardigheden	19
2.8.1 Presentatievaardigheden	20
2.8.2 Computervaardigheden	20
2.8.3 Organiseren en begeleiden van groepen	20
2.8.4 Communicatieve vaardigheden	20
2.9 Sociale contacten	21
2.10 Aansluiting 'opbrengst' bij verwachtingen	22
2.11 Afhakers: studiekring voldeed niet (meer) aan verwachtingen	23
3 Ondersteunen digitale technieken en sociale media meedoen aan de studiekring en behoud van sociale contacten?	25
3.1 Nog geen gebruik technologie ter ondersteuning van 'elkaar ontmoeten'	25
3.2 Gebruik technologie ter ondersteuning presentatie en organisatie bijeenkomst	27
4 Zijn studiekringen toegankelijk voor deelnemers met één of meerdere (fysieke) beperkingen?	29
4.1 Studiekringen spannen zich in om deelnemers bij de kring te blijven betrekken	30
4.2 Onbekendheid met mogelijkheden bij beperkingen	31
4.3 Studiekring bepaalt hoe er rekening gehouden wordt met beperkingen	32
4.4 Beperkingen als gespreksonderwerp van de studiekring	33
4.5 Beperkingen redenen voor stoppen na langdurig lidmaatschap	34
5 Wat is nodig voor succesvolle deelname van personen met fysieke beperkingen, binnen een context waarbij gestreefd wordt naar duurzame studiekringen?	37
5.1 Veilige sfeer in de kring	37
5.2 Balans: voldoende deelnemers die een bijdrage leveren aan de studiekring	38

5.3	Balans in de bijdrage aan de kring (enerzijds) en ‘belasting’ voor de kring (anderzijds)	38
5.4	Balans: coördinatie gericht op samenstelling van studiekringen	39
5.5	(Fysieke) beperkingen als gespreksonderwerp	40
5.6	Duidelijkheid over hoe rekening gehouden kan worden met (fysieke) beperkingen	41
5.7	Werving: drempels verlagen voor mensen met een (fysieke) beperking	41
	Aanbevelingen	43
	Literatuur	49
	Bijlage 1: Inventarisatie uit 2012 naar wat studiekringen voor deelnemers betekenen	51
	Bijlage 2: Onderzoeksmethode	53

Samenvatting en aanbevelingen

Studiekringen en dit onderzoek in een notendop

Een studiekring is een vaste groep van tien tot vijftien senioren die zich samen verdiepen in (actuele) onderwerpen. Het doel van een studiekring is dat 50-plussers zich, middels kennisverrijking en ontmoeting, mentaal gezond voelen en zich betrokken voelen bij de samenleving. De structuur voor het verloop van een studiekringbijeenkomst ligt globaal vast. Een vast onderdeel van iedere studiekringbijeenkomst is dat één van de deelnemers zich verdiept in een zelfgekozen onderwerp en daar een presentatie over verzorgt. Iedere studiekring is verder autonoom in het bepalen van de inhoud en organisatie van de bijeenkomsten. Het Platform Studiekringen50plus is een overkoepelende stichting die studiekringen ondersteunt.

De studiekring is een laagdrempelige activiteit. Ook voor mensen met een fysieke beperking wil het Platform Studiekringen50plus dat de studiekring toegankelijk is. Met fysieke beperkingen bedoelen we bijvoorbeeld gehoorproblemen, incontinentie, duizeligheid, beperkingen in de mobiliteit en een beperkt gezichtsvermogen. Vaak gaat het om beperkingen die ontstaan bij 'het op leeftijd raken'. Om die reden wil het Platform weten hoe toegankelijk studiekringen zijn voor senioren met fysieke beperkingen én hoe studiekringen, zover relevant, beter rekening kunnen houden met deze groep senioren. Dit laatste binnen een context waarbij het streven naar duurzame studiekringen voorop staat. Ook wil het Platform weten of digitale technieken en sociale media het meedoen aan de studiekring en het behouden van sociale contacten ondersteunen. Verder wil zij weten wat deelname aan de studiekring oplevert. Hier is nog nauwelijks onafhankelijk onderzoek naar verricht.

NIVEL beantwoordt deze vragen met subsidie van Fonds NutsOhra én in samenwerking met Platform Studiekringen50plus, Spectrum partner met elan (faciliteert als welzijnsorganisatie studiekringen) en Rijnbrink (biedt advies aan bibliotheken die studiekringen faciliteren). NIVEL hield hiervoor interviews met zeventien (voormalige) studiekringbegeleiders en deelnemers van studiekringen, waaronder personen met fysieke beperkingen. De studiekringbegeleiders zijn ervaren studiekringleden, professionals of vrijwilligers, die ingezet worden om studiekringen op te zetten en te begeleiden. De bevindingen van dit onderzoek kunnen tevens relevant zijn voor andere groepsactiviteiten die voor én door senioren georganiseerd worden.

Samengevat zijn dit de belangrijkste uitkomsten:

Ervaren effecten

De door deelnemers ervaren (combinaties van) effecten van deelname aan studiekringen zijn divers en voor iedere deelnemer anders. Deze ervaren effecten betreffen:

- brede(re) blik en geestelijke verrijking;
- kennisverdieping;
- meer betrokkenheid bij de samenleving en actualiteit;
- verandering van attitude: kritischer en gericht op actualiteit;
- lid zijn van een groep die zich ontwikkelt en waarvan deelnemers elkaar waarderen;
- persoonlijke ontwikkeling;
- toename van vaardigheden, zoals communicatie-, presentatie-, en computervaardigheden, organiseren en begeleiden van groepen;
- sociale contacten (die zich meestal beperken tot de studiekringbijeenkomst zelf).

De ervaren effecten verschillen niet voor geïnterviewde deelnemers met én zonder fysieke beperkingen.

Potentiële bijdrage van digitale technieken en sociale media

Momenteel ondersteunen digitale technieken en sociale media nog niet de participatie aan de studiekringen en het behoud van sociale contacten. Wel worden in sommige kringen digitale technieken ingezet ter ondersteuning van de organisatie en presentaties.

Deelnemers hebben over het algemeen weinig interesse in digitaal contact buiten de studiekringbijeenkomsten óf ter vervanging van fysieke aanwezigheid bij een studiekring. Dit komt omdat fysieke aanwezigheid en interactie tijdens een kringbijeenkomst essentieel lijken voor het groepsproces van een studiekring. Deelnemers zien wel de mogelijkheden van videobellen (b.v. skype, facetime) om bestaande leden die tijdelijk niet aanwezig kunnen zijn, te blijven betrekken bij de kring.

Toegankelijkheid van studiekringen voor mensen met fysieke beperkingen

Studiekringen zijn voor mensen die nu al deelnemen en één of meerdere fysieke beperkingen hebben, voldoende toegankelijk: locaties zijn voldoende bereikbaar en studiekringen spannen zich in om te zorgen dat participatie van deelnemers aan de bijeenkomst zo goed mogelijk verloopt. Toch wordt, door zowel mensen met als mensen zonder fysieke beperkingen, ook aangegeven dat de studiekringen nog niet voldoende ingesteld zijn op senioren met beperkingen in het algemeen. Sommige deelnemers veronderstellen dat geïnteresseerde mensen met een beperking, een hoge drempel ervaren om zich aan te melden en dat velen hier van afzien.

Studiekringen houden nu al rekening met deelnemers met fysieke beperkingen:

- Studiekringen spannen zich in om deelnemers te blijven betrekken die vanwege beperkingen tijdelijk de studiekring niet kunnen bijwonen óf minder goed in staat zijn om deze bij te wonen. Inhoud en organisatie van de kring worden soms zo aangepast dat een deelnemer met een fysieke beperking kan blijven participeren.
- Deelnemers met beperkingen worden desgewenst ondersteund bij het uitvoeren van hun bijdrage. Soms hoeven zij aan sommige gebruikelijke verplichtingen niet te

voldoen (zoals de verplichting van de voorzittersrol in een kring met roulerend voorzitterschap).

Fysieke beperkingen en lidmaatschap beëindiging

Voormalige deelnemers die al in de kennismakingsfase hun lidmaatschap beëindigden geven aan dat de studiekring niet (meer) aan hun verwachtingen voldeed. Zij geven aan dat er soms tevens fysieke beperkingen van henzelf of hun naasten speelden waardoor hun participatie aan de studiekring minder optimaal was, maar dat dit niet de hoofdreden of enige reden was om het lidmaatschap op te zeggen. Bij gestopte deelnemers die langdurig lid waren van een kring, vormden fysieke beperkingen (met name als gevolg van het verouderingsproces) wél een belangrijke reden om te stoppen met hun studiekringdeelname.

Bovenstaande (verbeter)ervaringen van de deelnemers aan de interviews kunnen enigszins anders liggen dan bij deelnemers en studiekringbegeleiders, in het algemeen.

Aanbevelingen

Wat is nodig voor succesvolle deelname van personen met fysieke beperkingen, binnen een context waarbij gestreefd wordt naar duurzame studiekringen?

Aanbevelingen voor studiekringen en voor studiekringbegeleiders wanneer zij een kring opstarten

- Zorg voor een veilige sfeer in de kring. Houd o.a. regelmatig een evaluatie van het proces in studiekring.
- Let op balans: zorg voor voldoende deelnemers die een actieve bijdrage leveren aan de studiekring zodat het oplevert wat men er van verwacht (kennisverrijking en ontmoeting); let bij iedere individuele deelnemer op balans in de bijdrage aan de kring enerzijds en 'belasting' voor de kring anderzijds; zorg voor coördinatie vanuit studiekringbegeleiders (op afstand) gericht op een samenstelling van studiekringen waarbij voldoende deelnemers een actieve bijdrage leveren.
- Maak (fysieke) beperkingen tot een jaarlijks terugkerend gespreksonderwerp in studiekringen. Beperkingen zijn nog geen gebruikelijk gespreksonderwerp in studiekringen. Interactie tussen deelnemers met een beperking en de kring over mogelijkheden om rekening te houden met een beperking wordt hierdoor onderbenut.
- Blijf deelnemers betrekken die (tijdelijk) afwezig zijn.
- Zorg voor een toegankelijke locatie. Te denken valt aan een ruimte met ruime deuren en zonder drempels zodat deze met een rollator en rolstoel toegankelijk is, op de begane grond of bereikbaar via ruime liften. Deelnemers met een mobiliteitsbeperking vragen om een locatie op korte afstand van hun woning, met een goede openbaar vervoer verbinding.
- Werving: drempels verlagen voor mensen met een fysieke beperking, o.a. via realistische beeldvorming en verwachtingenmanagement onder nieuwe deelnemers van de studiekringen.

Aanbevelingen voor het Platform

- Zorg voor duidelijkheid onder studiekringen over hoe rekening gehouden kan worden met (fysieke) beperkingen. Win als Platform hiertoe advies in bij experts over mogelijke aanpassingen van de studiekring bij fysieke beperkingen, maar ook bij cognitieve, psychische en sociale beperkingen, evenals eenzaamheid. Zowel mensen met beperkingen zelf als andere deelnemers weten onvoldoende hoe er tijdens de studiekring rekening gehouden kan worden met beperkingen.
- Werving: drempels verlagen voor mensen met een fysieke beperking, o.a. via realistische beeldvorming op de website studiekringen50plus.
- Anticipeer op bevindingen van dit onderzoek en neem bovenstaande onderwerpen op in de training voor studiekringbegeleiders die door het Platform aangeboden (zover ze daar nu nog geen onderdeel van uitmaken). Bied opfrustrainingen aan voor sleutelfiguren in bestaande studiekringen.
- Stimuleer enkele studiekringen om te experimenteren met digitale technieken (ter ondersteuning van de participatie aan de studiekringen én ter ondersteuning van de organisatie en presentaties) en deel de opgedane ervaringen vervolgens met alle studiekringen.

Overige aanbevelingen voor het Platform:

- Overweeg het opzetten van variaties op de huidige studiekringen waar onder de doelgroep behoefte aan is;
- Benut de uitrol van studiekringen voor de onderbouwing van de waarde van studiekringen via aanvullend onderzoek.

1 Achtergrond

Aard en doel van studiekringen

Een studiekring is een vaste groep van circa tien tot vijftien senioren die elkaar op structurele basis ontmoeten om zich dan met elkaar in (actuele) onderwerpen te verdiepen. Het doel van een studiekring is dat 50-plussers zich, middels kennisverrijking en ontmoeting, mentaal gezond voelen en zich betrokken voelen bij de samenleving. De structuur voor het verloop van een studiekringbijeenkomst ligt globaal vast. Een vast onderdeel van iedere studiekringbijeenkomst is dat één van de deelnemers zich verdiept in een zelfgekozen onderwerp en daar een presentatie over verzorgt. Iedere studiekring is verder autonoom in het bepalen van de inhoud en organisatie van de bijeenkomsten. De meeste kringen houden naast de presentatie tevens een 'rondje actualiteiten' waarin iedere deelnemer vertelt wat hem of haar de afgelopen periode bezig hield in het nieuws of in het persoonlijke leven. Studiekringen kiezen soms ook voor andere werkvormen zoals excursies of een gastspreker.

Het primaire doel van een studiekring is kennisverrijking. Deze kennisverrijking vindt plaats via zelfstudie ter voorbereiding van een presentatie of een andere bijdrage aan de studiekring, via het bijwonen van presentaties van anderen én via het uitwisselen van meningen en ideeën over de onderwerpen die ter sprake komen. De deelnemers inspireren elkaar tot het voeren van verdiepende gesprekken over deze onderwerpen.

Studiekringen zijn in de jaren zeventig ontstaan in Denemarken. Het concept is in 1984 overgenomen in Nederland. Momenteel zijn er in ons land circa 35 studiekringen actief, voornamelijk in Gelderland (<http://www.studiekringen50plus.nl/studiekringen/bestaande-studiekringen/>). Wereldwijd komt een vergelijkbaar concept voor, gericht op kennisverrijking en een leven lang leren, onder de naam 'University of third age' (<http://www.u3a.org.uk>).

In Nederland worden studiekringen zowel landelijk als lokaal ondersteund. Het Platform Studiekringen50plus is een overkoepelende stichting die landelijk alle studiekringen ondersteunt. Het Platform organiseert jaarlijkse ontmoetingsdagen voor alle studiekringen en helpt bij het initiëren van nieuwe studiekringen. Bij het opzetten van een nieuwe kring biedt een studiekringbegeleider - een professional, vrijwilliger of lid met veel ervaring - begeleiding totdat de kring zelfstandig kan draaien. De begeleider stuurt hierbij aan op een studiekring met een veilig leer- en groepsklimaat. Het Platform verzorgt trainingen voor studiekringbegeleiders zodat zij deze taak optimaal kunnen uitvoeren. Lokale samenwerkingspartners faciliteren studiekringen onder andere via het beschikbaar stellen van ruimten voor kringbijeenkomsten en studiemateriaal, en bij het werven van potentiële deelnemers. Samenwerkingspartners verschillen per regio, maar vaak gaat het om bibliotheken, welzijnsinstellingen, Regionale Opleidingscentra en/of ouderenbonden.

Onderzoek naar studiekringen

Er is nog weinig bekend over de (ervaren) effecten van studiekringen onder deelnemers en begeleiders. In 2012 vroeg Spectrum partner met elan aan 200 studiekringdeelnemers de betekenis van de studiekring op te schrijven (zie Bijlage 1 voor een bloemlezing uit de

reacties). De diversiteit aan beschreven betekenissen omvatte onder andere: een aangename tijdsbesteding, mensen ontmoeten, actief invulling geven aan de eigen nieuwsgierigheid, zelfontplooiing, geestelijk en maatschappelijk actief blijven. Verder is er na de start van een aantal nieuwe studiekringen in 2011, kleinschalig onderzoek gedaan naar effecten van deelname aan de Studiekring (onderzoeksrapportage). Dit onderzoek vond plaats bij 27 deelnemers via een voor- en nameting met vragenlijsten. Deelnemers scoorden na deelname beter op participatie en contact. Bij bijna 40% van de respondenten bleek er vermindering van isolement en verbetering van contact met vrienden, familie of kennissen. Bovendien nam ruim 60% meer deel aan activiteiten in het verenigingsleven of in de wijk en had bijna 70% nieuwe contacten opgedaan. Studiekringen zijn op basis van dit onderzoek opgenomen in de databank effectieve sociale interventies van Movisie (<https://www.movisie.nl/esi/studiekringen-ouderen>).

Studiekringen zijn in principe laagdrempelig en een studiekring zou ongeacht opleiding en financiële situatie, toegankelijk moeten zijn. Maar ook voor mensen met een fysieke beperking, zowel bestaande als nieuwe deelnemers, wil het Platform Studiekringen50plus laagdrempelig zijn. In vrijwel iedere studiekring participeren deelnemers met één of meerdere fysieke beperkingen. Met fysieke beperkingen bedoelen we bijvoorbeeld gehoorproblemen, incontinentie, duizeligheid, beperkingen in de mobiliteit en een beperkt gezichtsvermogen. Vaak gaat het om beperkingen die ontstaan bij 'het op leeftijd raken'.

Deelname aan studiekringen kan mogelijk belemmerd worden door fysieke beperkingen. Om die reden wil het Platform Studiekringen50plus weten hoe toegankelijk de studiekringen zijn voor senioren met fysieke beperkingen én hoe studiekringen, zover relevant, beter rekening kunnen houden met deze groep senioren. Dit laatste binnen een context waarbij het streven naar duurzame studiekringen voorop staat.

Ook wil het Platform weten of digitale technieken en sociale media het meedoen aan de studiekring en het behouden van sociale contacten ondersteunen. Onder 50-plussers, de doelgroep van de studiekringen, groeit het gebruik van internet en nemen computervaardigheden toe. Software voor presentaties zoals PowerPoint is relevant voor studiekringen en werd in 2013 reeds door 27% van de 55 tot 65 jarigen gebruikt en door 2% van de 75-plussers (computerkennis en vaardigheid). Dat roept de vraag op of én hoe binnen studiekringen gebruik gemaakt wordt van bestaande mogelijkheden voor digitale ondersteuning voor contact met elkaar bij tijdelijke afwezigheid.

Verder wil het Platform weten wat deelname aan de studiekring oplevert voor deelnemers. Hier is nog weinig over bekend. NIVEL beantwoordt deze vragen met subsidie van Fonds NutsOhra én in samenwerking met Platform Studiekringen50plus, Spectrum partner met elan (faciliteert als welzijnsorganisatie studiekringen) en Rijnbrink (biedt advies aan bibliotheken die studiekringen faciliteren). NIVEL hield hiervoor interviews met zeventien(voormalige) studiekringbegeleiders en deelnemers van studiekringen, waaronder personen met fysieke beperkingen. De bevindingen van dit onderzoek kunnen tevens relevant zijn voor andere groepsactiviteiten die voor én door senioren georganiseerd worden.

Vraagstellingen

Dit onderzoeksrapport geeft antwoord op de volgende vragen:

- -Wat levert deelname aan studiekringen op bij mensen met en zonder fysieke beperking? (Hoofdstuk 2)
- -Ondersteunen digitale technieken en social media meedoen aan de studiekring en behoud van sociale contacten? (Hoofdstuk 3)
- -Zijn studiekringen toegankelijk voor deelnemers met één of meerdere (fysieke) beperkingen? (Hoofdstuk 4)
- -Wat is nodig voor succesvolle deelname van personen met fysieke beperkingen, binnen een context waarbij het streven naar duurzame studiekringen voorop staat? (Hoofdstuk 5)

Zie Bijlage 2 voor de beschrijving van de aanpak van het onderzoek.

2 Wat levert deelname aan studiegroepen op bij leden met en zonder fysieke beperking?

Wat levert deelname op?

Ervaren effecten verschillen niet voor geïnterviewde deelnemers met én zonder fysieke beperkingen. De door deelnemers ervaren (combinaties van) effecten van deelname aan studiegroepen zijn divers en voor iedere deelnemer anders. Deze ervaren effecten betreffen:

- brede(re) blik en geestelijke verrijking;
- kennisverdieping;
- meer betrokkenheid bij de samenleving en actualiteit;
- verandering van attitude: kritischer en gericht op actualiteit;
- lid zijn van een groep die zich ontwikkelt en waarvan deelnemers elkaar waarderen;
- persoonlijke ontwikkeling;
- toename van vaardigheden, zoals communicatie-, presentatie-, en computervaardigheden, organiseren en begeleiden van groepen;
- sociale contacten (die zich meestal beperken tot de mensen van de studiegroep zelf).

Deze ervaren effecten geven voldoening.

Sluiten de ervaren effecten aan bij de verwachtingen van deelnemers?

- Relatief veel geïnterviewde personen geven aan dat zij in het begin niet goed wisten wat hen te wachten stond. Over het algemeen pakte deelname goed uit.
- Wanneer mensen zich voornamelijk aansluiten bij de studiegroep vanuit de behoefte om hun blik te verbreden, voldoet de kring meestal aan deze behoefte. Wel geven sommige deelnemers aan dat hun verwachtingen rondom het niveau van de studiegroep bijgesteld moesten worden (meestal naar beneden toe).
- Als deelnemers voornamelijk aansluiting zoeken ter preventie van eenzaamheid en om het sociale netwerk uit te breiden, dan voldoet de studiegroep niet altijd aan deze verwachtingen.

Bij afhakers:

- Deelnemers die hun lidmaatschap beëindigden gaven aan dat de studiegroep niet (meer) aan hun verwachtingen voldeed. Soms waren fysieke beperkingen van henzelf of hun naasten belemmerend voor hun participatie aan de studiegroep, maar deze waren niet de hoofdreden of enige reden om het lidmaatschap op te zeggen.

Deelnemers ervaren diverse effecten van de studiegroepen. Ieder ervaart een andere combinatie aan effecten. Deze ervaren effecten geven voldoening.

2.1 Zelfde ervaren effecten voor mensen met fysieke beperking

De in dit hoofdstuk genoemde ervaren effecten van studiegroepen verschillen niet voor geïnterviewde deelnemers met én zonder fysieke beperkingen.

2.2 Brede(re) blik en geestelijk rijker mens

Vrijwel alle deelnemers geven aan dat zij door de studiekringen een brede(re) blik krijgen en een 'geestelijk rijker mens' worden. Deelnemers zijn over het algemeen nieuwsgierig aangelegd. Kennis en ervaringen worden op een respectvolle wijze gedeeld in een groep van nieuwsgierige mensen met diverse achtergronden. Ook delen deelnemers hun mening over actuele maatschappelijke onderwerpen. De op deze wijze vergaarde kennis, de omgang met verschillende typen mensen, de kennismaking met diverse perspectieven op maatschappelijke onderwerpen, én het actief bezig zijn met het zich verdiepen in onderwerpen, maakt hen rijker als mens.

"Ik praat één keer per veertien dagen met mensen die net als mij ook leergierig zijn, die dingen willen weten, daarin geïnteresseerd zijn. Vind het zelf ook leuk om dingen uit te pluizen en daar een presentatie over te geven." Deelnemer 15

In de studiekring ervaren deelnemers nieuwe, andere inzichten op de wereld om hen heen waardoor hun blik zich verder verbreed.

"En soms heb je dat je ideeën over iets hebt, die... of denkt kennis van iets te hebben, en dan komt een ander met een verhaal over iets, over het milieu, over het heelal, over onderzoeken en dat soort dingen meer, die voor mensen een eyeopener zijn. En dat verrijkt dan, dat verbreedt dan, de manier waarop je op de wereld kijkt." Deelnemer 14

"De groep bestaat uit mensen die ieder hun eigen achtergrond hebben. En die is nogal verschillend. En daardoor is het toch heel divers wat je te horen krijgt. Zowel qua achtergrond, als – hoe zeg je dat? – qua inhoud ook, hè?" Deelnemer 10

2.3 Kennisverrijking/verdieping

Kennisverrijking vindt vooral plaats via de voorbereiding op de eigen presentaties door zelfstudie en via het bijwonen van presentaties van anderen. Beiden geven voldoening voor deelnemers.

"Ik heb het ook een keer over een voor mij onbekend onderwerp gehad, gepresenteerd. Dat is niet mijn achtergrond, maar dan bestudeer je daar eens een boek voor en dat diep je dan verder uit. Dat geeft jezelf voldoening dat je je daarin verdiept hebt en anderen vinden het ook wel weer leuk om zo'n verhaal te horen. Het is dus aan allebei de kanten wel heel leuk, degene die het verhaal houdt en zich erin verdiept en de ander die ernaar luistert." Deelnemer 13

2.4 Betrokkenheid bij de samenleving en actualiteit

Deelnemers wijzen op het belang van de studiekring in hun leven. Wanneer werk en andere sociale verplichtingen wegvallen, biedt de kring deelnemers een alternatieve mogelijkheid om actief te zijn en betrokken te blijven bij de samenleving. De studiekring biedt hen nieuwe uitdagingen.

“Mensen die werken, krijgen vragen over hun werk. Ik kan aan iemand vragen: ‘Joh, hoe is het gegaan op je werk?’ Maar als je niet meer werkt, dan valt dat weg, je kunt niet meer vragen: ‘Hoe gaat het met je werk?’ Maar dan komen best regelmatig die studiekringen ter sprake. Daar vertel ik dan wat over aan mensen die niet bij de studiekringen zijn, maar die ik dan met andere gelegenheden tegenkom. Dat is best leuk, om te kunnen vertellen wat je doet en dat je actief bent.” Deelnemer 12

Deelnemers ervaren het als belangrijk dat zij deel uitmaken van een groep. Ook brengt de kring structuur in het leven:

“Het betekent wel dat ik iets meer structuur krijg in mijn leven. Gewoon één keer in de veertien dagen wordt er van je verwacht dat je daarbij bent en dat je af en toe een bijdrage hebt en dat verwacht ik ook van anderen. Dat vind ik leuk eraan. En dat ik zelf gedwongen word om een bepaald onderwerp uit te diepen, [...] en op deze manier word ik gedwongen om bij bepaalde dingen stil te staan [...] want waarom zou je dat doen? [...] voor jezelf. Deelnemer 15

Studiekringen dragen bij aan het houden van belangstelling voor de wereld om je heen. Ook buiten de studiekringen om. Zo kan een presentatie of besproken actualiteit de interesse opwekken voor een onderwerp, waar het lid zich na de studiekringbijeenkomst verder in verdiept.

“Zo af en toe zijn er onderwerpen, waarvan ik denk: daar wil ik nog wat meer over weten.” Deelnemer 13

“Er zijn mensen geweest, die toch hele boeiende dingen verteld hebben. En dan weet je dat vaak al wel weer. Maar je gaat er weer opnieuw over nadenken en daar verder in verdiepen. [...] Nou, de krant lees je anders bijvoorbeeld. En het nieuws daar luister je ook weer anders naar. “O wacht even, dus dat heeft ie verteld. Dus laat ik even kijken; wat staat er nou precies? O dat. Ja natuurlijk” [...] En soms ga je ook nog wel, en dat doen meer mensen van de kring, als je thuis komt nog eens even zelf achter de computer zitten en even Googlen, en opzoeken.” Deelnemer 10

In de eerste plaats inspireren de kringen tot zelfstudie, maar ook het sociale netwerk rondom deelnemers wordt geïnspireerd door studiekringbijeenkomsten én wordt betrokken bij het voorbereiden van de studiekringbijeenkomsten. Zo vertelt een lid dat het geven van een presentatie met zich meebrengt dat kennis opgefrist moet worden en dat mensen binnen het sociale netwerk worden geraadpleegd voor informatie:

“Als je dat doet, dan is het ook wat oude kennis, dus je moet dat ook voor jezelf een beetje oprispen. En dan heb je altijd weer dat je zegt van: “Nou, ik heb het toentertijd met die en die een keer over gesproken.” Dat je dan terug valt op oudere kennissen, dan zeg je van: “Weet je nog van toen. We hebben het is een keer over gehad. Hoe staat dat er nu mee? Hoe gaat dat nu?” Dus je haalt ook vaak wat oudere bekende mensen, die je misschien uit het oog bent verloren, die haal je weer tevoorschijn. En die, daar lees je weer eens wat over, of je belt ze een keer. Hoe zat dat ook alweer? Dus, laten we maar zegen, het houdt je belangstelling voor je buitenwereld ook wat sterker, laat ik het zo maar zetten.”
Deelnemer 14

Iemand anders geeft aan in het eigen sociale netwerk te peilen welke onderwerpen mogelijk interessant zijn om in te brengen in de studiekring. Ook is er soms interesse vanuit het sociale netwerk voor de in de studiekring besproken onderwerpen en worden deze daar nogmaals vanuit een ander perspectief bediscussieerd. Anderen discussiëren binnen een kleiner groepje uit de studiegroep soms verder over een onderwerp, als nabespreking.

2.5 Attitude: kritischer, gericht op actualiteit

Enkele deelnemers geven aan een meer kritische houding te hebben ontwikkeld door hun deelname aan de studiekring, bijvoorbeeld ten opzichte van nieuwsberichten in de krant. Ook geven zij aan dat ze beter volgen welke onderwerpen actueel zijn.

“Je houdt toch de dingen meer in de gaten die er om je heen gebeuren, iets meer, want je moet sowieso natuurlijk iedere keer zo’n actualiteit... Ik las wel kranten en ook wel regelmatig, maar nu doe je dat toch met een ander oog weer. Je bekijkt de dingen toch van: is het interessant om over te hebben, en je duikt er wat dieper in.” Deelnemer 11

Ook geven enkelen aan dat de houding van andere deelnemers kritischer wordt:

“En daarbij wil ik ook nog even opmerken dat ik merk dat mensen ook kritischer zijn met wat ze lezen in kranten. Dat ze in eerste instantie vaak zeggen: “Ja, maar het stond in die krant, dus is het waar.” En dat je nu merkt dat ze zien dat er ook andere waarheden zijn, en dat ze dus meerdere kranten kunnen lezen. En je ziet dus dat mensen ook meer gaan lezen, meer kranten.” Deelnemer 13

2.6 Lidmaatschap van een groep die zich ontwikkelt en waarvan deelnemers elkaar waarderen

Deelnemers waarderen hun studiekring en hoe de deelnemers zich samen ontwikkelen. Velen geven tevens aan dat ze waarderen hoe deelnemers omzien naar elkaar.

“Het is het ontmoeten van mensen, van interessante mensen, iedereen die een verhaal

heeft. En daardoor ook uniek is, dat zijn toch dingen die mij aantrekken. Die... waardoor je sympathie voor mensen krijgt. Waardoor je ze ook makkelijker kunt benaderen, ze kunt bellen, aan de deur komt, zorg voor elkaar. " Deelnemer 14 "Ik voel me hier op mijn gemak. Als je je niet op je gemak voelt, dan durf je niks te zeggen, toch? Maar dat is hier prettig." Deelnemer 5

Het geeft deelnemers voldoening om te zien dat niet enkel zichzelf, maar ook de andere deelnemers van de studiekring zich ontwikkelen.

"Het geeft mij ook wel wat voldoening om te zien hoe mensen groeien in die groep, in zo'n studiekring." Deelnemer 13

Deelnemers geven voorbeelden van groei die zij om zich heen in de studiekring observeren: mensen die geen ervaring hadden met het voorzitterschap van groepen en die dit binnen de studiekring voor het eerst én met succes deden, mensen die opzagen tegen presentaties en deze nu wel geven, iemand die wat moeite had met het aangaan van relaties en nu steeds socialer wordt.

2.7 Persoonlijke ontwikkeling

Deelnemers geven aan dat de studiekring bijdraagt aan hun persoonlijke ontwikkeling. Zo geven enkele deelnemers aan meer zelfvertrouwen te hebben. Ook geeft iemand aan milder te zijn geworden en minder vooroordelen te hebben. Weer een andere persoon geeft aan geleerd te hebben om kritisch welwillend naar anderen te luisteren. Deelnemers doen nieuwe ervaringen op en ontwikkelen vaardigheden. In de volgende paragrafen worden deze in meer detail beschreven.

2.8 Vaardigheden

Deelnemers geven aan dat zij meer bedreven raken in de vaardigheden die zij nodig hebben voor hun deelname aan de studiekring, zoals presenteren en het overdragen van kennis en vaardigheden op anderen. Communicatieve vaardigheden, computervaardigheden, organisatievaardigheden en vaardigheden rondom het begeleiden van groepen ontwikkelt niet iedereen in dezelfde mate. Deze vaardigheden hangen samen met de rol van de deelnemers binnen de studiekring en de organisatie en invulling van de studiekring (bijvoorbeeld: al dan niet roulerend voorzitterschap en presentaties met een beamer). Ook de mate waarin deelnemers bij aanvang van hun lidmaatschap vaardigheden reeds beheersten varieert. Enkele deelnemers geven aan dat zij deze vanuit eerdere (werk)ervaring reeds beheersten. Deze meer ervaren deelnemers helpen andere deelnemers bij het aanleren van vaardigheden, met name bij computervaardigheden en presenteren.

"Ik ben zelf "beroep"[weggelaten vanwege mogelijke herleidbaarheid tot personen] van professie, dus daarin speel ik soms meer een rol om mensen iets uit te leggen, maar ook ik leer daar dan wel weer van." Deelnemer 11

2.8.1 Presentatievaardigheden

Deelnemers geven aan dat hun presentatievaardigheden gegroeid zijn. Dit geldt ook voor deelnemers die eerder al (werk)ervaring opdeden met het verzorgen van presentaties.

“Maar bij die studiekringen, met name door die presentaties leer je dingen, maar ook leer je beter dingen te presenteren. Dat ben ik steeds makkelijker gaan doen. [...] Ik heb op mijn werk al ervaring gehad met dingen presenteren. Dan moet je ook dingen presenteren natuurlijk voor een groep. Maar dat heb ik zeker bij die studiekringen wel weer wat verbeterd.” Deelnemer 12

“Wat ik uitleg op een eenvoudige manier te doen en dat mensen dat begrijpen. Daar raak ik langzamerhand getraind in, maar het lukt niet altijd, want het blijft altijd moeilijk.” Deelnemer 7

2.8.2 Computervaardigheden

Enkele deelnemers van kringen die beschikken over een beamer geven aan dat zij ter ondersteuning van hun presentaties leerden werken met powerpoint of YouTube-filmpjes.

“Ik probeer altijd alles zelf uit te zoeken, dus dat heb ik met powerpoint ook gedaan, gewoon het programma gepakt en ik ben gaan fröbelen. Langzaam aan, hoe vaker je dat doet, hoe meer je achter dingen komt natuurlijk, dus dat is ook leuk.” Deelnemer 11

2.8.3 Organiseren en begeleiden van groepen

Deelnemers, met name begeleiders, geven aan dat ze ervaringen opdeden met het organiseren van activiteiten en het begeleiden van groepen.

“De ontmoetingsdag (voor alle Nederlandse studiekringen) georganiseerd als Kring. Dat was echt natuurlijk... We hadden zelf nog nooit zo’n dag meegemaakt en we werden eigenlijk in het diepe gegooid, onder goede leiding. Dat is leuk, wat daar allemaal bij komt kijken en hoe dat in zijn werk gaat. Dus dat is ook weer een uitbreiding in ervaringen.” Deelnemer 11

2.8.4 Communicatieve vaardigheden

Deelnemers geven aan dat ze andere deelnemers zien groeien in hun communicatie en omgang met andere deelnemers.

“Er was een mevrouw die heel moeilijk aandacht kon opeisen, aan het woord te komen en dat soort zaken. Dat deed ze dan ook soms heel erg emotioneel, omdat ze dat ook eng vond. Je ziet dat ze dat nu heel gewoon doet, zoals je in een kringgesprek normaal, als het een vertrouwde kring is, kunt functioneren.” Deelnemer 13

Ook bevordert de studiekring dat deelnemers de vaardigheid (verder) ontwikkelen om kritisch naar anderen in een groep te luisteren en te accepteren dat ieder een andere mening heeft.

“Je houdt je vaardigheden om die presentaties te houden en vooral ook om kritisch naar anderen te luisteren. Er komen altijd wel weer vragen bij je op, die je dan stelt. Dat is ook belangrijk, kritisch welwillend en kritisch naar anderen luisteren.” Deelnemer 8

Enkele mensen geven aan dat ze vooral leren van het groepsproces in de studiekring. Zij observeren graag hoe anderen hun rollen vervullen binnen de kring. Ook observeren enkele deelnemers graag hoe anderen presentaties verzorgen, om daar van te leren:

“Als iemand iets presenteert, dan interesseert het je de ene keer wel en de andere keer niet of minder, maar ik vind het altijd leuk om aan te horen hoe iemand het doet, ook al interesseert het me minder, dan let ik eigenlijk meer op hoe ze het presenteren.” Deelnemer 9

2.9 Sociale contacten

Deelnemers van studiekringen waarderen de sociale contacten tijdens de vaste kringbijeenkomsten. Deelnemers hebben voornamelijk tijdens de studiekringbijeenkomst contact met elkaar.

“Ik moet zeggen dat ik met de mensen uit de studiekring toch goed contact heb. Ik ga wel eens naar iemand toe, maar dan is daar meestal een reden voor, dat je bij iemand komt, maar niet zo dat ik op de verjaardagen kom of persoonlijk, dat je even langsgaat of zo. Wel, omdat ik hier in een dorp woon en de mensen hier ook wel fietsen, komt er nog wel eens een of ander van de studiekring gewoon even langs, maar niet zoals je met echte vrienden hebt of zo, dat niet.” Deelnemer 9

Enkele van de geïnterviewde deelnemers zien elkaar ook buiten de studiekringbijeenkomsten en ondernemen dan activiteiten rondom gedeelde interesses. Soms structureel, maar vaker ad hoc:

“Maar er zijn wel een aantal mensen waarmee ik ook daar buitenom wel wat contacten heb, niet veel [...] maar niet echt persoonlijke contacten, niet dat je bij elkaar over de vloer komt.” Deelnemer 11

Soms bestonden deze contacten al voorafgaand aan deelname aan de studiekring.

“Ik heb een kennisje en die is er ook [...] Die zie ik regelmatig ertussen soms.” Deelnemer 6

De behoefte aan sociale contacten buiten kringbijeenkomsten varieert. Een enkeling die dergelijke contacten niet heeft, geeft aan hier wel op gehoopt te hebben. De reactie op het ontbreken van deze gewenste sociale contacten buiten de studiering om varieert: de ene persoon legt zich hier makkelijker bij neer dan de andere. Sommige personen zijn teleurgesteld.

“Ja, minder als dat ik had gehoopt. Ik had gehoopt: misschien zit er iemand bij, waarvan ik denk: daar kan ik iets meer mee, buiten een keer in de veertien dagen; maar dat lukt niet.” Deelnemer 15

Anderen geven aan juist geen behoefte te hebben aan extra sociale contacten. Zij hadden al voldoende contacten.

Verder geven meerdere mensen aan dat er vanuit het sociale netwerk interesse is voor wat er in de studieringen gebeurt. Deelnemers delen soms onderwerpen die in de studiering aan bod komen met hun sociale netwerk.

“Daar kun je ook binnen je sociale netwerk weer over praten, want ik zit dan op sport en die zijn toch altijd wel erg geïnteresseerd in wat ik voor een onderwerp heb. Dan noem ik het onderwerp en dan denken ze: wat is dat, is daar wat over te vertellen? Dan vertel ik en dan zijn ze helemaal enthousiast: wat leuk. En dan ben ik ook weer van: dan kan ik dat onderwerp wel doen.” Deelnemer 11

2.10 Aansluiting ‘opbrengst’ bij verwachtingen

Wanneer gevraagd wordt naar verwachtingen van deelname aan de studiering, geven relatief veel (ex-)deelnemers aan dat zij in het begin niet goed wisten wat hen te wachten stond toen zij zich aansloten bij de studiering, maar dat deelname uiteindelijk goed uitpakte. Mensen die zich aansluiten bij een studiering doen dit wel allemaal met als doel om meer kennis te vergaren en hun blik te verbreden. Er zijn mensen die daarnaast geïnteresseerd zijn in bestudering van het groepsproces binnen de studiering. Ook zijn er personen die zich tevens aansluiten om meer sociale contacten op te doen ter preventie van eenzaamheid (naast kennisverrijking). De studiering voldoet dan niet altijd aan de verwachtingen. Hetzelfde geldt voor enkele deelnemers die zich primair aansloten in de hoop op sociale contacten, een sociaal netwerk voor de toekomst:

“Ja, en nee. Ja, in de zin: het was best een hele verscheidenheid van onderwerpen, die er aangekaart werden. Maar wat ik ook een beetje had gehoopt, dat er toch min of meer een soort vriendenkring was, als het ware. Maar nee, dat viel toch eigenlijk een beetje tegen.” Deelnemer 2

“Kan weer helemaal over nieuw beginnen, want deelname heeft niet de sociale contacten opgeleverd” Deelnemer 4

Als deelnemers primair aansluiting zoeken vanuit de behoefte om hun blik te verbreden voldoet de studiekering meestal aan deze behoefte. Wel geven sommige deelnemers aan dat hun verwachtingen rondom het niveau in de studiekering bijgesteld moesten worden, meestal naar beneden toe.

“In eerste instantie meer verdieping verwacht, gezelligheid uitgekomen.”
Deelnemer 11

2.11 Afhakers: studiekering voldeed niet (meer) aan verwachtingen

Geïnterviewde mensen die hun lidmaatschap beëindigden geven daar diverse redenen voor. De kern daarvan is dat de studiekering niet (meer) aan hun verwachtingen voldeed. Zij verschuilen zich echter soms achter redenen waarvan ze aannemen dat deze geaccepteerd worden.

“Met mensen samen de blik verbreden sprak me aan. Het was voor mij echter te academisch en er was te weinig interactie. We gingen niet samen kennis rondom één onderwerp vergaren, maar er was één iemand die een college gaf. Ook waren er nauwelijks deelnemers met mijn eigen achtergrond. De mensen waren op zich aardig, maar gezien de omstandigheden waar ik toen in zat vond ik het voor mijzelf niet voldoende opleveren om hiermee door te gaan.”
Deelnemer 3

Het komt, net als bij andere groepen, voor dat iemand na een poos uitgekeken raakt op de studiekering, ondanks de aardige deelnemers en positieve ervaringen bij aanvang.

“Nou, het is natuurlijk een ontwikkeling geweest. En dan denk je: Nou, dit gaat min of meer op deze wijze door, zo... Dus geen veranderingen of niet nieuwe vriendschappen die d'r ontstonden ofzo. Dus ik dacht: Nee, dit blijft toch zo'n beetje, voor mij althans, wat afstandelijk....Maar het was niet van: Nou, wat ontzettend gezellig, en ik kijk er elke twee weken weer naar uit. Nee, ik ging er heen, het was op zich prima; goed verzorgd wel. Maar niet van: Jongens, nou, dit is een blijvertje. Maar daar kom je pas achter als je d'r een poosje op zit. Maar dat heb je in welk groepsverband dan ook, dat is niet specifiek voor die studiekering.” Deelnemer 2

Geïnterviewde deelnemers die stopten geven aan dat er soms tevens fysieke beperkingen van henzelf of hun naasten spelen waardoor hun participatie aan de studiekering minder optimaal was. Dit was voor hen echter niet de hoofdreden of de enige reden om te stoppen.

3 Ondersteunen digitale technieken en sociale media meedoen aan de studiering en behoud van sociale contacten?

- Momenteel ondersteunen digitale technieken en sociale media nog niet de participatie aan de studieringen en het behoud van sociale contacten.
- Wel worden in sommige kringen digitale technieken ingezet ter ondersteuning van de organisatie en presentaties.
- Deelnemers hebben over het algemeen weinig interesse in digitaal contact buiten de studieringbijeenkomsten óf ter vervanging van fysieke aanwezigheid bij een studiering. Dit komt omdat fysieke aanwezigheid en interactie tijdens een kringbijeenkomst als essentieel ervaren worden voor het groepsproces van een studiering.
- Deelnemers zien wel de mogelijkheden van videobellen (b.v. skype, facetime) om bestaande leden die tijdelijk niet aanwezig kunnen zijn, te blijven betrekken bij de kring.
- Deelnemers wijzen er op dat veel ouderen digibeten zijn. Zij zijn bang voor de extra drempel tot lidmaatschap die het gebruik van technologie in studieringen mogelijk met zich meebrengt. Wellicht zou inzet van technologie mogelijk zijn voor degenen die hier handig mee zijn of na een instructie.
- Deelnemers die hun lidmaatschap beëindigden hadden geen behoefte aan digitale technieken en sociale media ter ondersteuning van het behoud van sociale contacten.

3.1 Nog geen gebruik technologie ter ondersteuning van 'elkaar ontmoeten'

Momenteel ondersteunen digitale technieken en sociale media nog niet de participatie aan de studieringen en het behoud van sociale contacten. Deelnemers hebben over het algemeen weinig interesse in digitaal contact buiten de studieringen om en ook niet ter vervanging van fysieke aanwezigheid bij een studiering. Fysieke aanwezigheid en interactie tijdens een kringbijeenkomst zijn voor hen essentieel voor het groepsproces en de studieringbijeenkomst.

Er zijn mensen die wel meer digitale vaardigheden hebben en in hun familie dat soort dingen wel doen, dus die zijn er ook. Maar het heeft geen belang voor ons groepsproces of groepsgebeuren. Deelnemer 13

Deelnemers zien wel de mogelijkheden van videobellen (bijvoorbeeld skype en facetime) om mensen die tijdelijk niet aanwezig kunnen zijn, te blijven betrekken bij de kring.

“Gisteren kwam het nog ter sprake, met een onderonsje met een paar. Als iemand ook lichamelijk zo ver is dat hij niet meer kan komen, dan kan je erbij zijn via een Skype-verbinding of zo. Dat zou mogelijk moeten zijn natuurlijk, dat je een laptop neerzet en iedereen haar of hem ziet, dat hij thuis zit, een systeem. Ik heb dat nog niet meegemaakt, maar ik kan me voorstellen dat het best zou kunnen, dat iemand dan toch deelneemt.” Deelnemer 12

Deelnemers geven aan dat de inzet van dergelijke technologie mogelijk is voor degenen die reeds handig zijn met deze technieken of na een instructie voor de betrokkenen.

Ook (voormalige) studiekkringbegeleiders zien de mogelijkheden van videobellen:

“Bibliotheken hebben natuurlijk ook steeds meer ervaring met het faciliteren van de moderne media, dus dat zou moeten kunnen. Dat zou zeker een nieuwe uitdaging zijn om zo’n studiekkring nog een boost te geven. Dat denk ik wel. Ja, dat lijkt me heel leuk. Dat zou echt een extra dimensie kunnen zijn. Maar het leuke is natuurlijk toch dat ze elkaar zien, maar Skype zou zeker een hulpmiddel kunnen zijn, zeker als iemand in de winter bijvoorbeeld tijdelijk minder mobiel is of als het glad is of zo, dat hij er dan toch bij kan zijn, kan volgen wat er gebeurt. Dat kan, dan zou Skype zeker een handig middel zijn. Dan heeft hij toch contact met de mensen en kan hij toch horen wat er gebeurt.” Deelnemer 1

Toch zullen studiekringen niet snel overgaan tot videobellen. Mocht er ooit tot overgegaan worden, dan is een voorwaarde dat er wel eerst een relatie is opgebouwd met de deelnemer die inbelt in een studiekringbijeenkomst, aldus de deelnemers die open staan voor het gebruik van videobellen:

Dan kan je nog zeggen: iemand die al bij de studiekring is en die dan niet meer kan komen, of een nieuwe deelnemer die we nog helemaal niet kennen, dat die op zo’n manier mee gaat doen, dat maakt ook verschil. Deelnemer 12

Deelnemers wijzen er op dat veel ouderen digibeten zijn en dat er deelnemers zijn die geen gebruik wensen te maken van digitale mogelijkheden.

“We hebben in het verleden mensen gehad die of sowieso tegen het gebruik van de computer waren en dus alles in briefvorm of per post wilden hebben, of niet handig genoeg waren met de computer en dus ook geen e-mailadres hadden.” Deelnemer 13

Deelnemers geven aan dat het gebruik van technologie een mogelijke extra drempel tot lidmaatschap met zich meebrengt. Ter illustratie haalt een lid de reacties aan van

deelnemers met beperkte computervaardigheden toen voor presentaties het gebruik van een beamer geïntroduceerd werd in een studiekekring.

“Sommigen denken: dan wordt het van mij ook verwacht dat ik het dan met de beamer doe; In het algemeen enthousiast, maar een paar vonden: Nou moet ik het ook gaan doen, terwijl ik het niet kan en ook zo van: Dan kan ik wel ophouden, want als jullie met de beamer gaan werken, dat kan ik helemaal niet, dus dan houd het op.” Deelnemer 12

Deelnemers met een fysieke beperking en deelnemers die hun lidmaatschap beëindigden geven aan dat zij geen behoefte hebben (gehad) aan digitale technieken en sociale media ter ondersteuning van de participatie aan de studiekringen en het behoud van sociale contacten.

3.2 Gebruik technologie ter ondersteuning presentatie en organisatie bijeenkomst

Sommige kringen zetten digitale technieken in ter ondersteuning van het verzorgen van presentaties (via een beamer, online video's, en software voor presentaties) en de organisatie van de bijeenkomsten (via e-mail). Ook zijn er kringen waar deelnemers tijdens kringbijeenkomsten ter plekke informatie opzoeken op hun smartphone.

We hebben dan eigenlijk alleen de beamer met presentatiemogelijkheden via YouTube en presentatietechnieken, maar verder? Iemand heeft wel eens met zijn mobiel..., dat we even iets opzoeken, als er echt een vraag is: hoe zit dat nu, dan kijkt iemand nog wel eens op zijn mobiel of op zijn iPad. Maar nee, er zitten nog vrij veel digibeten bij. Deelnemer 11

Deelnemers die in het bezit zijn van een computer, tablet of mobiele telefoon met internetverbinding bereiden zich vaak voor op een presentatie door via zelfstudie informatie en afbeeldingen voor presentaties te zoeken op internet. Deelnemers benadrukken echter dat ieder binnen zijn capaciteiten en mogelijkheden een presentatie voorbereid en verzorgd.

“Maar verder, voor werkstukken en zo, zoek ik wel van alles op internet op. Mensen die geen internet hebben, die doen dat op een andere manier.[...] Dan doe je het zonder. Dat kan ook, want het hoeft niet per se. Het heeft heel veel voordelen, maar het hoeft niet per se.’ [...] Deelnemer 12

Er zijn studiekringen waar het geven van presentaties indien gewenst plaats vindt met behulp van beamer, powerpoint en youtube filmpjes. In deze kringen anticipeert men op eerdere ervaringen dat de inzet van deze middelen drempelverhogend kan werken voor nieuwe deelnemers. Deelnemers die weinig ervaring hebben met deze middelen, maar deze toch een keer willen uitproberen, krijgen hierbij ondersteuning van ervaren mededeelnemers.

“[...] Dat heb ik pas ook nog aangeboden: ‘Als jij denkt dat je iets met plaatjes wil gaan doen, ik help je wel.’ Deelnemer 12

Niet alle deelnemers en kringen wensen echter gebruik te maken van technologie ter ondersteuning van presentaties en de organisatie van bijeenkomsten. De mate waarin gebruik gemaakt wordt van deze technieken varieert dus. Ook de (informele) afspraken rondom de inzet van digitale technieken variëren.

4 Zijn studiekringen toegankelijk voor deelnemers met één of meerdere (fysieke) beperkingen?

Studiekringen zijn voor mensen die nu al deelnemen en één of meerdere fysieke beperkingen hebben, voldoende toegankelijk: locaties zijn voldoende bereikbaar en studiekringen spannen zich in om te zorgen dat participatie van deelnemers aan de bijeenkomst zo goed mogelijk verloopt. Toch wordt, door zowel mensen met als mensen zonder fysieke beperkingen, ook aangegeven dat de studiekringen nog niet voldoende ingesteld zijn op senioren met beperkingen in het algemeen. Sommige deelnemers veronderstellen dat geïnteresseerde mensen met een beperking, een hoge drempel ervaren om zich aan te melden en dat velen hier van afzien.

Hoe wordt er nu rekening gehouden met fysieke beperkingen?

- Studiekringen spannen zich in om deelnemers te blijven betrekken die vanwege beperkingen tijdelijk de studiekring niet kunnen bijwonen óf minder goed in staat zijn om deze bij te wonen. Inhoud en organisatie van de kring worden soms zo aangepast dat een deelnemer met een fysieke beperking kan blijven participeren.
- Deelnemers met beperkingen worden desgewenst ondersteund bij het uitvoeren van hun bijdrage. Soms hebben zij minder verplichtingen, en komt het voor dat ze bijvoorbeeld geen voorzitter zijn in een kring met roulerend voorzitterschap of dat ze minder presentaties verzorgen.
- Iedere studiekring bepaalt zelf in hoeverre er rekening gehouden wordt met deelnemers met een beperking. Studiekringen zijn voor bestaande deelnemers tot meer aanpassingen aan de inhoud en organisatie van de kring bereid dan voor nieuwe deelnemers.

Waar is nog verbetering mogelijk?

- Deelnemers met een mobiliteitsbeperking vragen om een locatie met een goede verbinding met het openbaar vervoer en een zo kort mogelijke afstand tot de locatie van de studiekring.
- Deelnemers nemen aan dat mensen met een beperking aan zullen geven hoe de kring rekening dient te houden met een beperking. Echter zowel deelnemers als mensen met beperkingen zelf, geven aan niet goed te weten hoe er tijdens de studiekring rekening gehouden kan worden met beperkingen.
- Beperkingen zijn geen gebruikelijk gespreksonderwerp in studiekringen. Daarmee samenhangend worden ook de mogelijkheden om rekening te houden met een beperking onderbenut.

Spelen fysieke beperkingen een rol wanneer deelnemers hun lidmaatschap beëindigen?

- Toenemende beperkingen (met name als gevolg van het verouderingsproces) zijn voor senioren die langdurig lid zijn van een kring een belangrijke reden om te stoppen met hun studiekringdeelname. Het zijn dan echter lang niet altijd fysieke beperkingen, maar bijvoorbeeld ook toenemende vergeetachtigheid. Echter, bij senioren die al afhaken tijdens de kennismaking met de studiekring, zijn niet de beperkingen maar vooral niet-gerealiseerde verwachtingen rondom de studiekring een reden om te stoppen.

Vrijwel iedere geïnterviewde persoon geeft aan mensen met fysieke beperkingen te kennen die lid zijn of waren van een studiekring. Deelnemers en begeleiders geven aan dat deelname van mensen met een fysieke beperking over het algemeen goed verloopt. Zij vinden dat ze goed omgaan met mensen met fysieke beperkingen. Geïnterviewde personen vonden het lastig om zich in het interview te beperken tot *fysieke* beperkingen. Geïnterviewde personen gingen vrij snel over tot het spreken over mensen met andere typen beperkingen, met name cognitieve beperkingen (geheugenproblemen en beginnende dementie), psychische aandoeningen (o.a. somberheid), en eenzaamheid.

4.1 Studiekringen spannen zich in om deelnemers bij de kring te blijven betrekken

Geïnterviewde personen geven aan dat studiekringen zich inspannen om deelnemers die vanwege beperkingen tijdelijk de studiekring niet kunnen bijwonen óf minder goed in staat zijn om deze bij te wonen, te blijven betrekken bij de kring. Zo bieden sommige studiekringen bij mobiliteitsproblemen bij toerbeurt vervoer aan. Bij tijdelijke afwezigheid gaat er iemand op bezoek of is er contact. Wel geven enkele deelnemers aan dat deze acties bij (tijdelijke) afwezigheid nog beter gecoördineerd kunnen worden, zodat iedereen op de hoogte is. Ook zou er in sommige kringen meer contact kunnen zijn met deelnemers die (tijdelijk) afwezig zijn.

Ouderen met een fysieke beperking waarderen de inspanningen van hun kring om hen er bij te houden. Zo werd de inhoud van de studiekring aangepast aan iemands beperking:

“In het begin werd er nog wel eens een wandeling georganiseerd. Dat kan gewoon niet meer met mij erbij, en trouwens meerderen die moeite hebben met lopen.[...] Nu gaan we dan ergens waar je niet zo ver hoeft te lopen of niet hoeft te lopen, [...], niet te ver weg.” Deelnemer 9

Deelnemers met een beperking worden waar nodig ondersteund bij het uitvoeren van hun bijdrage. Ook krijgen ze in sommige studiekringen een ontzegging van de verplichting tot bepaalde bijdragen aan de studiekring (b.v. de taak van notulist of voorzitter in een kring met een roulerende voorzitter en notulist) of hoeven ze minder presentaties te verzorgen.

“Ik heb een mevrouw gehad. Die haar ogen werden [...] echt heel slecht dus die kon niet meer presenteren en ze [...] nam een boek mee en daar ging zij dan over vertellen.” Deelnemer 17

Studiekringbegeleiders wijzen op het belang van toegankelijke ruimten voor kringbijeenkomsten:

Wij hadden in de bibliotheek natuurlijk een lift, dus dat soort dingen zijn dan wel van belang. De toegankelijkheid van een ruimte moet goed zijn, ook voor invaliden. Ik denk dat dat vanzelfsprekend is. Dat is niet zo vreemd, maar die gebouwen zijn over het algemeen wel goed toegankelijk voor rolstoelers en mensen met een rollator en zo. Deelnemer 1

Enkele deelnemers met een mobiliteitsbeperking geven aan hoe nog beter rekening gehouden kan worden met de toegankelijkheid van locaties: kies een locatie met een goede verbinding met het openbaar vervoer en houd, wanneer er meerdere studiekringen (in oprichting) zijn in een regio, de afstand tot de locatie van de studiekring waar iemand lid van wordt zo kort mogelijk:

“Want ik was er net veertien dagen bij, toen werd er weer een opgericht. Dat is voor mij een halve kilometer en dit is voor mij vijf kilometer, dat is tien keer zo ver.” Deelnemer 9

Enkele deelnemers geven aan dat er op het eerste zicht goed rekening wordt gehouden met fysieke beperkingen (iedere studiekring spant zich naar eigen vermogen in om deelnemers ‘er bij te houden’), maar dat er zeker verbeterpunten aan te wijzen zijn. Zo wordt er soms nog onvoldoende nagedacht over consequenties van de invulling van een kringbijeenkomst voor mensen met fysieke beperkingen.

“we zijn nu een tijdje bezig om ook aan het begin van zo’n studiekring een kwartier of twintig minuten een soort discussie aan te gaan. Mensen die doof zijn kunnen daar absoluut niks van volgen, want dan praat de een, dan praat de ander en dat gaat heen en weer, je weet niet waar je moet gaan zitten om iemand goed te kunnen horen, dus die mensen haken af. Ik zie dat gewoon gebeuren. Ik vind dat geen goede manier. Ik zou niet weten hoe je dat zou moeten oplossen. Ik denk dan dat je moet zeggen: Discussie doen we voortaan niet meer op deze manier. Dat gaat niet.” Deelnemer 15

En een deelnemer met een fysieke beperking geeft aan:

*De studiekringen zijn nog niet ingesteld op mensen met een beperking.”
Deelnemer 9*

En: *“Als je werkelijk wil dat gehandicapten ook meedraaien in de groep, dan zul je daar toch rekening mee moeten houden.” Deelnemer 9*

4.2 Onbekendheid met mogelijkheden bij beperkingen

Over het algemeen weten studiekringbegeleiders en deelnemers nauwelijks hoe er met fysieke beperkingen rekening gehouden kan worden binnen de studiekringen, ook niet met vaak voorkomende beperkingen zoals gehoor- en visusbeperkingen. Een enkeling lijkt op de hoogte van mogelijkheden voor ondersteuning:

“Ik weet natuurlijk niet wat voor mogelijkheden er zijn. Je hebt in kerken, wat ik me heb laten vertellen, een soort ringleiding of zo. Misschien zou dat iets zijn voor mensen die doof zijn, dat ze daar gebruik van kunnen maken. Voor mensen met een gezichtsbeperking weet ik dat zo niet. Daar zijn wel instellingen voor op gemeentelijk gebied.” Deelnemer 15

Goed bedoelde suggesties aan mensen met beperkingen vallen soms slecht. Studiekringdeelnemers vinden het soms lastig als hun goed bedoelde suggesties aan mensen met fysieke beperkingen niet worden overgenomen, terwijl ze deze geven met de beste bedoelingen:

“Dan vertel ik over ‘mijn naaste’. Die heeft ook een gehoorapparaat, want die hoorde heel slecht, maar dat hij dat zo als luxe ervaart, dat hij weer zo fijn kan horen. Maar ‘medekringlid’ wil daar kennelijk niet aan.” Deelnemer 12

Geïnterviewde personen verwachten dat deelnemers met beperkingen zelf hun beperking inbrengen in de groep én weten hoe hier het beste rekening mee gehouden kan worden.

“het punt is wel, dat de mensen zelf het toch aan moeten geven, want we kunnen moeilijk bij hen binnen kijken. Als ze zich daar niet voor open willen stellen, dan wordt het moeilijker.” Deelnemer 13

Dit blijkt een onterechte verwachting. Deelnemers met beperkingen brengen hun beperking niet als vanzelfsprekend ter sprake binnen de studiekring. Ook weten zij zelf niet altijd hoe er binnen de studiekring rekening gehouden kan worden met hun beperking:

“Ja, dat is lastig, want dat is natuurlijk een zaak van techniek. Daar heb ik niet zoveel verstand van. Wat kun je doen om iemand met slechte ogen toch...?” Deelnemer 4

4.3 Studiekring bepaalt hoe er rekening gehouden wordt met beperkingen

Iedere studiekring bepaalt in hoeverre er rekening gehouden kan worden met deelnemers met beperkingen. De bereidheid tot aanpassingen aan de organisatie en inhoud van bijeenkomsten is voor bestaande deelnemers met beperkingen groter dan voor nieuwe deelnemers. Voor bestaande deelnemers is men tot meer aanpassingen bereid vanwege de opgebouwde relatie en de bijdrage die iemand al geleverd heeft aan de studiekring. Deelnemers maken een afweging rondom de te verwachten consequenties voor de studiekring van de beperking (aan de ene kant) en de relatie met én bijdrage van de persoon met beperkingen aan de studiekring (aan de andere kant).

“Het hangt van de persoon af; wat ben je bereid voor iemand te doen ten opzichte van wat hij zelf te brengen heeft. En hoe makkelijk is zo’n beperking op te vangen?” Deelnemer 11

Het voortbestaan van een studiekring komt in gevaar indien te weinig mensen een bijdrage aan de bijeenkomsten leveren. Geïnterviewde personen wijzen er dan ook op dat het belangrijk is voor het functioneren van de studiekring dat deelnemers met fysieke beperkingen een bijdrage (blijven) leveren. Het is belangrijk dat zij regelmatig een presentatie verzorgen en dat ze goed naar elkaar kunnen luisteren. Zij zien dit als basisvoorwaarden voor deelname van mensen met beperkingen aan een studiekring.

4.4 Beperkingen als gespreksonderwerp van de studiering

Begeleiders van studieringen geven aan dat veiligheid in de groep een belangrijke voorwaarde is voor succesvolle participatie van alle deelnemers. Mensen met een beperking zullen, wanneer deze beperking invloed heeft op hun deelname, dit onderwerp enkel durven inbrengen wanneer zij zich veilig voelen in de groep. Er kan veel tijd overheen gaan voordat iemand zich voldoende op zijn gemak voelt om een beperking ter sprake te brengen die invloed heeft op het functioneren binnen de studiering, maar die niet direct opvalt voor de buitenwereld. Een lid over het ter sprake brengen van een beperking:

“Nou dat doe je niet zomaar in een vreemd gezelschap als je ergens op visite bent. [...] Is onderwerp, vraagt natuurlijk wel om een stukje begrip van anderen, en inlevingsvermogen, en dus ook, ja, mededogen en medeleven.” Deelnemer 14

Pas bij het ter sprake brengen van fysieke beperkingen kunnen deelnemers samen denken over wat er mogelijk is. Dan ontstaat ook begrip:

“Kijk, dat soort bekentenissen komen naar voren, en dan ontstaat er ook waardering, en begrip voor de manier waarop een ander functioneert.” Deelnemer 14

Deelnemers die ervaren dat een beperking hun participatie aan de studiering belemmert, lijken nu in hun eentje een proces te doorlopen waarna ze besluiten of deelname aan de studiering met hun beperking nog mogelijk en wenselijk is. Het denkproces lijken ze voor zichzelf te houden. Pas bij het besluit treden ze er mee naar buiten. De optie tot interactie tussen deelnemers met een beperking en de kring over mogelijkheden om rekening te houden met een beperking wordt hierdoor onderbenut.

“Al besloten voor zichzelf. Dat had hij ook al besloten. Wij zeiden dan: ‘Joh., wat ons betreft: probeer erbij te blijven’, maar toen had hij voor zichzelf al besloten om ermee te stoppen. Hij kon zich niet zo concentreren. Hij kon alles niet meer gewoon bijbenen, met actualiteiten ook en zo. Dat ging toen gewoon niet meer, vond hij zelf.” Deelnemer 12

Enkele studieringbegeleiders geven aan dat (fysieke) beperkingen een terugkerend onderwerp van gesprek zouden moeten zijn voor studieringen om de veiligheid en vanzelfsprekendheid rondom het bespreekbaar maken ervan te vergroten. Al bij de kennismaking tussen potentiële deelnemer en de studiering zou –op een luchtige manier- standaard navraag gedaan moeten worden naar (fysieke) beperkingen en de consequenties daarvan voor de deelname:

“Wat draag jij bij? Waar moeten wij rekening mee houden? In hoeverre zijn er beperkingen waar wij rekening mee moeten houden?” Deelnemer 17

Een veilige sfeer is hierbij belangrijk:

“Eerst de gelegenheid krijgen om je veilig te voelen en dan komt je presentatie wel. Even zien wat er is, even bijkomen, even voelen is het leuk. Niet meteen zeggen: en nu ben jij aan de beurt. Zeker als een beperking hebt en er dan toch bent, petje af.” Deelnemer 17

Deelname van mensen met een beperking brengt volgens enkele personen dilemma's met zich mee.

“Waar liggen de grenzen bij deelname van mensen met een beperking? Wanneer zou iemand moeten afhaken? Wat doe ik nu als groep om hem er bij te houden?” Deelnemer 14

Enkele deelnemers geven aan dat deze dilemma's onderwerp van gesprek zouden moeten zijn in de studiering.

4.5 Beperkingen reden voor stoppen na langdurig lidmaatschap

Sommige studieringdeelnemers vermoeden dat mensen met een beperking, die mogelijk belemmerend kan werken bij deelname aan een studiering, zich niet snel zullen aanmelden voor een studiering. Zij vermoeden bij deze groep een hoge drempel voor aanmelding. Geïnterviewde personen geven aan dat mensen uit hun kring stopten vanwege toenemende beperkingen of ziekte. Het zijn dan echter lang niet altijd fysieke beperkingen, maar bijvoorbeeld ook toenemende vergeetachtigheid. Stoppen kan volgens studieringbegeleiders niet voorkomen worden én moet gerespecteerd worden, hoezeer een kring ook gehecht is aan deze deelnemers. Het initiatief tot stoppen wordt altijd overgelaten aan de deelnemer zelf. Deelnemers geven aan dat dit stopproces meestal goed verloopt, als een natuurlijk proces.

“Als mensen vergeetachtig werden, wat wel eens voorkwam, dan gingen ze eerst verder manieren zoeken om die persoon er toch bij te betrekken. Dan kwam hij bijvoorbeeld gewoon niet opdagen of op een verkeerde dag of zo, en dan gingen ze van tevoren bellen. Daar hadden ze ook vrij veel geduld mee, maar dan was het uiteindelijk wel zo dat die persoon zelf zei: ‘Het is beter als ik nu afscheid neem.’ Het was nooit zo dat ze zeiden: ‘Je hoeft niet meer te komen’ of zo. Dat ging, vond ik, altijd heel mooi eigenlijk.” Deelnemer 1

(Fysieke) beperkingen lijken een belangrijke rol te spelen wanneer deelnemers na langdurig lidmaatschap stoppen met een studiekring. Vrijwel iedere geïnterviewde noemt voorbeelden van deelnemers die na een langdurig lidmaatschap stopten vanwege beperkingen als gevolg van het verouderingsproces:

“dat was een oudere man, die er toen bij kwam een keer en die was al heel slechthorend. Die kreeg er steeds meer moeite mee, niet alleen om het te horen, maar ook gewoon dat hij niet alles meer kon bijbenen, gewoon omdat hij zich, doordat hij ouder werd, minder goed kon concentreren en zo.” Deelnemer 12

Zoals in hoofdstuk 2 beschreven staat, spelen bij geïnterviewde nieuwe deelnemers fysieke beperkingen slechts een bijrol bij een besluit om te stoppen. Hoofdreden was voor hen dat de studiekring niet (meer) opleverde wat ze er van verwacht hadden.

5 Wat is nodig voor succesvolle deelname van personen met fysieke beperkingen, binnen een context waarbij gestreefd wordt naar duurzame studiekringen?

Voor succesvolle deelname van personen met fysieke beperkingen, binnen een context waarbij gestreefd wordt naar duurzame studiekringen, zijn nodig:

- Een veilige sfeer in de kring;
- Balans: voldoende deelnemers die een bijdrage leveren aan de studiekring; balans bij iedere individuele deelnemer in de bijdrage aan de kring enerzijds en 'belasting' voor de kring anderzijds; coördinatie gericht op een samenstelling van studiekringen waarbij voldoende deelnemers een actieve bijdrage leveren;
- (Fysieke) beperkingen als gespreksonderwerp;
- Duidelijkheid over hoe rekening gehouden kan worden met (fysieke) beperkingen;
- Werving: drempels verlagen voor mensen met een (fysieke) beperking, o.a. via realistische beeldvorming over de studiekringen.

Het voortbestaan van studiekringen is een relevant onderwerp. Regelmatig worden studiekringen opgeheven omdat het voor verouderende studiekringen soms lastig is om nieuwe deelnemers te werven. Het streven naar duurzame studiekringen vinden deelnemers belangrijk.

Om die reden gingen we na hoe studiekringen beter rekening kunnen houden met senioren met (fysieke) beperkingen, binnen een context waarbij het streven naar duurzame studiekringen voorop staat. Bij het beantwoorden van vragen rondom fysieke beperkingen gingen geïnterviewde personen vrij snel over tot het spreken over mensen met andere typen beperkingen zoals geheugenproblemen, beginnende dementie en psychische aandoeningen (o.a. somberheid).

5.1 Veilige sfeer in de kring

Begeleiders van studiekringen geven aan dat een veilige sfeer in de groep een belangrijke voorwaarde is voor succesvolle deelname van alle deelnemers. Veiligheid bevordert het ter sprake brengen van fysieke beperkingen en de consequenties daarvan voor een studiekring. Zo wordt het ook makkelijker om in gesprek te gaan over hoe de organisatie en inhoud van de studiekring mogelijk aangepast kunnen worden voor iemand met een fysieke beperking.

Begeleiders geven aan dat zij een rolmodel zijn voor andere deelnemers bij het tonen van gedrag dat de veiligheid in de groep vergroot. Het is voortdurend van belang om aan te geven en te tonen dat een respectvolle omgang met elkaar de norm is binnen de studiekring. Bij nieuw op te richten groepen is het bewaken van een veilige sfeer een belangrijk thema om over te dragen aan de kring. Kringen stellen met elkaar groepsregels op, onder andere

met als doel om de veiligheid in de groep te borgen. Een begeleider over het belang van een veilige sfeer bij het oprichten van een nieuwe kring:

“Het groepsgevoel is wel een dingetje, daar moet je echt veel energie en aandacht aan besteden, en dat deden we natuurlijk ook in de eerste gesprekken. Naarmate ik meer mensen daarvoor kreeg, ging ik daar ook echt op hameren, ook bij de gesprekken, dat het heel belangrijk is dat je goed naar elkaar luistert en elkaar in de waarde laat, [...]Dat zijn wel dingen, die je bij de eerste vier, vijf bijeenkomsten, als je erbij bent, moet benoemen met elkaar en dat ook de voorzitter de hele groep moet monitoren, dat dat goed gaat. Maar het beste is als ze het zelf doen. Deelnemer 1

5.2 Balans: voldoende deelnemers die een bijdrage leveren aan de studiekring

Het is belangrijk dat er in iedere kring voldoende deelnemers zijn die een bijdrage leveren (denk aan: het verzorgen van presentaties, het inbrengen van actualiteiten, voorzitterschap). Zo wordt voorkomen dat de druk voor het leveren van bijdragen te veel neerkomt op enkele deelnemers, wat de levensvatbaarheid van de kring in gevaar brengt. Hoe inspanningen verdeeld worden en wat dit betekent voor een studiekring, is niet in alle kringen onderwerp van gesprek. Binnen sommige studiekringen komen bepaalde taken telkens neer op dezelfde personen.

“Je wilt graag het gelijk verdelen, de inspanningen die je moet plegen om het aan de gang te houden. En als dan... ja, dat gebeurt wel vaker hoor, er zijn zoveel mensen, die liften mee. En dat mag ook gerust, als er voldoende mensen zijn die dat kunnen. Maar dit is te veel.” Deelnemer 16

Het voortbestaan van een studiekring komt in gevaar indien te weinig mensen een bijdrage aan de bijeenkomsten kunnen leveren, bijvoorbeeld vanwege veroudering, ziekten en beperkingen. Een geïnterviewde persoon vertelt over diens studiekring waarin iemand met een beperking participeert:

“Dit ene geval zou nog wel opgevangen kunnen worden, maar bij meerdere wordt het een beetje moeilijk” Deelnemer 8

5.3 Balans in de bijdrage aan de kring (enerzijds) en ‘belasting’ voor de kring (anderzijds)

Voor succesvolle participatie van individuele deelnemers met een fysieke beperking is het van belang dat er een goede balans is tussen hun bijdrage versus de ‘belasting’ voor de studiekring als geheel. Het inschatten van de ‘belasting’ voor de studiekring is lastig: deze is niet altijd goed te overzien en de benodigde en mogelijke aanpassingen zijn vaak niet duidelijk.

Geïnterviewde personen vinden het van belang dat deelnemers met beperkingen meedoen aan de hoofdonderdelen van het programma van de studiekekring: het verzorgen van presentaties en het participeren in discussies. Daarvoor is het van belang dat zij goed naar anderen kunnen luisteren en op een respectvolle wijze met anderen omgaan:

“Dat is bij zo’n kring eigenlijk vreselijk belangrijk, dat ze toch ook naar anderen luistert. Dat hebben we ook wel in de loop van de jaren geleerd, naar elkaar luisteren. Daar zijn we wel achter gekomen, dat dat heel belangrijk is”.

Deelnemer 13

“Maar als iemand zich zou melden bij ons en we zien dat hij doof is, dat hij daar problemen mee heeft, het is wel de bedoeling dat ze nog iets kunnen horen natuurlijk”. Deelnemer 12

5.4 Balans: coördinatie gericht op samenstelling van studiekeringen

Studiekeringen functioneren zelfstandig. Na een drietal door de studiekekringbegeleider begeleide startbijeenkomsten functioneert een studiekekring in principe zelfstandig. Deelnemers geven aan dat lokale studiekeringen met elkaar zouden kunnen afstemmen bij het werven van deelnemers. Het is wenselijk dat ze daarbij aansturen op voldoende deelnemers die bijdragen in iedere studiekekring. Ook zouden begeleiders op afstand kunnen blijven monitoren hoe het gaat met een studiekekring om, waar nodig, bij te kunnen sturen. Een geïnterviewde persoon over een kring die opgeheven is:

Ik denk dat de balans zoek was, [...]

Maar ik denk dat er te veel druk zat op de schouders van de mensen die ietsje jonger zijn. En ja, dat waren er dan vier, waarvan er één eigenlijk ook... Nee, nog drie, want we waren er nog maar zeven over. En één van die zeven die was er ook vaak niet. Nou, ga dat eens doen. Dat lukt haast niet meer. En als er dan een nieuwe kandidaat kwam, dan ging die zich sneller aansluiten bij de andere studiekekring. Er zijn er twee. En verder denk ik dat men goed naar de samenstelling moet kijken. Want, dat die leeftijden er wel toe doen. je kan ook niet van iemand van 85 verwachten, wat iemand van 65 kan, of van 60. En als je dan zegt van: “We gaan een groep starten, maakt niet uit, iedereen mag erbij.” En het blijkt dat die groep niet goed verdeeld is. Dat is dan niet een goeie groep eigenlijk. Dat was bij ons aanvankelijk wel oké, hoor. Maar als die jongere mensen dan afhaken, dat is jammer. Ja, en de oudjes zijn gebleven. Ja. Ja, ik zou zeggen dat er iets vanuit de organisatie misschien toch nog meer iets gestimuleerd zou kunnen worden. Dat er iets meer... D’r is een overkoepeling, die wordt heel snel losgelaten. Eigenlijk, misschien zou er toch nog iets meer geparticipeerd moeten worden, om bijvoorbeeld nou zo’n groep als deze... misschien had het toch bij elkaar kunnen blijven, of misschien had er iets gedaan kunnen worden, zodat het door had kunnen gaan. Ik denk dat ze heel erg aan hebben lopen modderen het afgelopen jaar. En dat is jammer. Daar waren genoeg signalen die doorgegeven hadden kunnen worden; D’r had iets meer communicatie moeten zijn tussen degenen die bijvoorbeeld er over zou

gaan bij het werven van mensen.” Deelnemer 16

5.5 (Fysieke) beperkingen als gespreksonderwerp

Beperkingen zijn (nog) geen structureel gespreksonderwerp in studiekringen. Daarmee worden kansen, voor een gesprek tussen deelnemers met een beperking en de kring over de mogelijkheden om rekening te houden met een beperking, onderbenut. Zoals eerder gemeld in dit stuk vinden enkele begeleiders dat (fysieke) beperkingen een regelmatig terugkerend onderwerp zouden kunnen zijn voor studiekringen om het bespreekbaar maken ervan te bevorderen. Al bij de kennismaking tussen potentiële deelnemer en de studiekring zou –op een luchtige manier- standaard navraag gedaan kunnen worden naar (fysieke) beperkingen en de consequenties daarvan voor de deelname.

“Wat draag jij bij? Waar moeten wij rekening mee houden? In hoeverre zijn er beperkingen waar wij rekening mee moeten houden?” Deelnemer 17

“Als je weet dat er iemand is met zo’n omstandigheid dan kun je er ook rekening mee houden.” Deelnemer 17

Een lid met een beperking stelt voor dat iedere studiekring bespreekt in hoeverre deze bereid is deelnemers met een beperking op te nemen en zich als groep aan te passen:

“Misschien is het in ieder geval belangrijk om eerst eens in bestaande studiekringen te kijken of ze ervoor openstaan, degene die bestaan, dat je weet hoe ze daarover denken. Wat ik straks al zei: men zal zich aan elkaar aan moeten passen, rekening houden met elkaar en daar ook de wil toe hebben. Dat brengt mee dat je niet te strak eisen moet stellen, van: dat moet gebeuren en dat moet. Je wel aan het programma houden, zoveel aan meedoen, maar ik denk niet teveel eisen stellen, met elkaar rekening houden, met iedereen.” Deelnemer 9

Een lid suggereert om tevens in de studiekring te bespreken hoe deelnemers wensen dat er met hen wordt omgegaan als zij onwel zouden worden.

“Wat ik nog belangrijk vind, is: wat doe je als iemand onwel wordt tijdens de studiekring? Dat kan iedereen natuurlijk overkomen. Maar die kans kan bij lichamelijk gehandicaptens iets groter zijn en dat men dan weet wat men moet doen. Nu is dat overal natuurlijk, je doet op dat moment wat je zelf denkt dat het beste is, maar misschien toch niet gek om daar alert op te zijn. Misschien is het ook belangrijk, gewoon omdat we allemaal ouder zijn, om te weten of mensen gereanimeerd willen worden. Over zoiets heb ik het zelf ook nooit gehad, maar is dat toch wel belangrijk.” Deelnemer 9

5.6 Duidelijkheid over hoe rekening gehouden kan worden met (fysieke) beperkingen

In het voorgaande hoofdstuk is reeds beschreven dat deelnemers en mensen met beperkingen niet goed weten hoe rekening gehouden kan worden met fysieke beperkingen. Zij wensen duidelijkheid over hoe hier wel rekening mee gehouden kan worden. Deelnemers gaven tijdens de landelijke ontmoetingsdag aan dat ze eveneens handvatten willen voor de omgang met deelnemers met andere beperkingen en aandoeningen die regelmatig voorkomen binnen studiekringen (zoals cognitieve beperkingen, eenzaamheid en psychische problematiek).

5.7 Werving: drempels verlagen voor mensen met een (fysieke) beperking

Deelnemers geven aan dat mensen met een fysieke beperking waarschijnlijk een aanzienlijke drempel ervaren om zich aan te melden (als ze de studiekring al kennen). Zij geven aan dat een meer realistische en wervende beeldvorming rondom studiekringen bij het werven van nieuwe deelnemers, mogelijk is. De meeste geïnterviewde deelnemers geven aan dat ze voorafgaand aan hun lidmaatschap nog nooit van het fenomeen ‘studiekring’ hadden gehoord. Zij kwamen per toeval in aanraking met een studiekring, via hun (vrijwilligers)werk, een persbericht in een lokale krant of via mensen uit hun sociale netwerk die reeds lid waren van een studiekring.

Geïnterviewde personen geven aan dat de term ‘studiekringen’ onvoldoende duidelijk maakt welke activiteiten er plaats vinden in een studiekring en dat dit belemmerend werkt bij het werven van deelnemers. Het woord ‘studie’ werkt bovendien drempelverhogend. Sommige potentiële deelnemers verwachten, op basis van wervingsteksten waarin staat dat deelnemers samen onderwerpen uitdiepen, dat deelnemers tijdens een studiekringbijeenkomst samen kennis over een thema verzamelen en delen met elkaar. In werkelijkheid geeft één iemand een presentatie en anderen kunnen nadien vragen stellen, wat een stuk passiever is.

De meningen verschillen over de wenselijkheid van het gericht werven onder de doelgroep ‘mensen met fysieke beperkingen’. Enkele deelnemers geven aan dat het doelgericht werven in deze groep niet wenselijk is vanwege een mogelijke disbalans in bijdragen aan de studiekring die dan dreigt. Binnen de studiekring moet het volgens hen blijven draaien om de ‘studie’, en niet om opvang van kwetsbare doelgroepen. Anderen vinden deelname van een aantal deelnemers met een beperking per studiekring juist wel wenselijk, mits het niet gaat om te veel deelnemers die de kring in disbalans zouden kunnen brengen. Gerichte werving van mensen met beperkingen zou dan plaats kunnen vinden via sociale wijkteams of professionals in de wijk die potentiële deelnemers doorgeleiden naar de studiekring, waarbij men er samen met deze wijkprofessionals op toe ziet dat de studiekring als geheel in balans blijft.

Over de wenselijkheid van het gericht werven onder eenzame mensen verschillen de meningen. Enkele geïnterviewde personen vinden eenzame mensen minder geschikt als doelgroep voor studiekringen. Voor een goed groepsproces is het van belang dat er adequaat op elkaar gereageerd wordt én dat er goed naar elkaar geluisterd wordt. Voor

eenzame personen zou dit bij aanvang lastig zijn. Wanneer zij te veel aan het woord zijn en minder goed naar anderen luisteren, werkt dit verstorend voor het groepsproces. Anderen zien mensen met eenzaamheid juist als een geschikte doelgroep, die profijt zou kunnen hebben van deelname én waarbij de beperking niet belemmerd werkt voor het functioneren van de studiekering als geheel:

“Op het moment dat ze mee gaan doen, zul je er waarschijnlijk niks van merken dat ze eenzaam zijn geweest of wat dan ook, of eenzaam zijn, dus daarvoor zou het een hele goede oplossing kunnen zijn. Ik moet erbij zeggen natuurlijk, er zijn zeker op het geestelijke vlak best mensen die thuis zitten te vereenzamen, terwijl ze een hele goede inbreng zouden kunnen hebben als ze weer deel uitmaken van een sociaal netwerk. Daar zit natuurlijk wel heel veel werk te doen, om die mensen juist uit hun isolement te halen, want die zien we niet, die komen niet op straat of die durven het niet, en die durven zich niet aan te sluiten. Die groep zou wel heel waardevol kunnen zijn, tenminste een deel daarvan. Dat zal via huisartsen moeten komen. Via wat voor organisaties weet ik ook niet, want van een hele grote groep denk ik, dat niemand daarvan weet”
Deelnemer 11

Aanbevelingen

In aansluiting bij de resultaten uit dit project, komen we tot de onderstaande aanbevelingen. Vaak komen aanbevelingen rechtstreeks voort uit de interviews met deelnemers, soms zijn ze geformuleerd op basis van observaties tijdens de landelijke ontmoetingsdag van studiekringen en ideeën van de onderzoekers van het NIVEL. Aanbevelingen zijn in de eerste plaats gericht aan studieringbegeleiders en deelnemers van de studiekringen. Waar aanbevelingen bedoeld zijn voor het platform of de professionele organisaties die de studiekringen ondersteunen, benoemen we dit expliciet.

Doordring alle deelnemers van het belang van een veilige sfeer

- Het is belangrijk dat in iedere studiering expertise aanwezig is rondom het bewerkstellingen van een veilig groepsklimaat in de studiering. Een veilige sfeer vormt de basis voor een aangenaam verloop van de studiekringen. Het bevordert het ter sprake brengen van fysieke beperkingen. Er dient dan ook voortdurend aandacht te zijn voor dit onderwerp, niet enkel tijdens startbijeenkomsten van de studiering. Opfrismomenten zijn nodig. Houd o.a. regelmatig een evaluatie van het proces in studiering. Voor een goed verloop van studiekringen is het belangrijk dat deelnemers op het belang van een veilig studieklimaat gewezen worden zodat zij hier als kring met zijn allen op aan kunnen sturen. Wellicht kan het Platform hierbij faciliteren via workshops tijdens de landelijke ontmoetingsdag, voorlichtingsfilmpjes op de website en opfriscursussen rondom sociale veiligheid voor studieringbegeleiders en voorzitters.
- Bij nieuw op te richten groepen is het bewaken van een veilige sfeer een belangrijk thema voor studieringbegeleiders om over te dragen aan de kring. Studieringbegeleiders zouden op afstand aanwezig kunnen blijven om het proces in de studiering te monitoren en waar nodig bij te sturen.

Let op balans: zorg voor voldoende deelnemers die een actieve bijdrage leveren

- Om te zorgen dat een studiering oplevert wat deelnemers er van verwachten (kennisverrijking en ontmoeting) is het van belang dat voldoende deelnemers een actieve bijdrage leveren. Let bij iedere individuele deelnemer tevens op balans in de bijdrage aan de kring enerzijds en 'belasting' voor de kring anderzijds. Naast de gebruikelijke inhoudelijke besprekingen van de studiering zou het aan te bevelen zijn om regelmatig, bijvoorbeeld één keer per jaar, een evaluatie van het proces te houden die als doel heeft om te bespreken hoe de studiering levensvatbaar blijft. Het onderwerp fysieke beperkingen zou hierbij tevens ter sprake kunnen komen. Is de groep qua bijdragen nog in balans? Wat is er nodig om als groep de komende periode nuttige bijeenkomsten te hebben én hoe gaan we daarvoor zorgen? Hoe kunnen we nog beter rekening houden met elkaar (dus ook met elkaars eventuele beperkingen)? Hoe staat het met de balans in bijdragen binnen de kring en wat betekent dit voor ons streven naar een duurzame kring? Hoe bevorderen we de veiligheid in de kring?
- Duurzaamheid van studiekringen vinden deelnemers belangrijk. Wanneer er binnen een regio of stad een aantal kringen actief zijn, zouden deze gezamenlijk kunnen streven naar een zo groot mogelijk aantal duurzame kringen. Coördinatie op de samenstelling van

kringen, door een studiekringbegeleider, is hierbij aan te raden. Enkele ideeën die bij kunnen dragen aan duurzame kringen: laat potentiële deelnemers enkel kennis maken met de kringen waar nieuwe aanwas het meest noodzakelijk is voor het voortbestaan (en niet met alle lokale kringen). Kringen waar onvoldoende deelnemers een bijdrage kunnen verzorgen, zouden aan kringen waar wel voldoende deelnemers zijn die een bijdrage verzorgen kunnen vragen om tijdelijk een lid uit te wisselen. Ook zou de frequentie van dergelijke kringen tijdelijk verlaagd kunnen worden (bijvoorbeeld van één keer per 14 dagen naar één keer per maand) zodat de druk op de personen die een actieve bijdrage leveren, minder wordt. Een andere mogelijkheid is het samenvoegen van studiekringen met weinig actieve leden, onder begeleiding van de professionele organisaties die studiekringen ondersteunen.

Maak fysieke beperkingen tot een gebruikelijk gespreksonderwerp/aandachtspunt in studiekringen

- Maak (fysieke) beperkingen tot een jaarlijks terugkerend gespreksonderwerp in studiekringen. Beperkingen zijn nog geen gebruikelijk gespreksonderwerp in studiekringen. Interactie tussen deelnemers met een beperking en de kring over mogelijkheden om rekening te houden met een beperking wordt hierdoor onderbenut.
- Studiekringen die beter rekening willen houden met senioren met fysieke beperkingen, zijn daarbij afhankelijk van hetgeen deelnemers hierover melden. Om te bevorderen dat relevante informatie (tijdig) wordt gedeeld met de kring, zodat in onderling overleg nagegaan kan worden hoe rekening gehouden kan worden met beperkingen, is het cruciaal dat 'beperkingen' een normaal gespreksonderwerp worden. Het is belangrijk om beperkingen regelmatig als onderwerp op de agenda te zetten van de studiekring en hiermee al te starten bij een kennismakingsgesprek. De studiekringbegeleider of voorzitter van een studiekring kan tijdens het kennismakingsgesprek inventariseren wat het kandidaat-lid en de studiekring voor elkaar kunnen betekenen én waar de kring rekening mee moet houden. Wat brengt u in? Waar moeten wij rekening mee houden? Moeten wij rekening houden met eventuele beperkingen?
- Coach als studiekringbegeleider of voorzitter van een studiekring deelnemers met beperkingen die van invloed kunnen zijn op het functioneren van een studiekring, bij het ter sprake stellen van 'hoe hier rekening mee gehouden kan worden'. Doe dit pas zodra mensen in de groep gesetteld zijn en zich veilig voelen om dit te bespreken.

Blijf deelnemers betrekken die (tijdelijk) afwezig zijn

- Blijf deelnemers betrekken die (tijdelijk) afwezig zijn bij de studiekring en houd contact, bijvoorbeeld via een bezoek bij hen thuis. Ga tevens als studiekring na of videobellen een optie is. Zorg wel dat er binnen de studiekring afgestemd wordt over hoe er contact gehouden wordt met de persoon die (tijdelijk) afwezig is en zorg dat iedereen in de kring hiervan op de hoogte is. Nu lijken deelnemers niet altijd op de hoogte van hoe er contact gehouden wordt met aan huis gebonden deelnemers. Een lief-en-leed persoon, waarvan het Platform Studiekringen aanbeveelt om deze in iedere kring te hebben, lijkt de aangewezen persoon om de taak op zich te nemen om tijdelijke afwezige deelnemers te blijven betrekken.

Win advies in over mogelijke aanpassingen van de studiekring bij fysieke beperkingen

- Win als Platform advies in voor de omgang met personen met veel voorkomende aandoeningen zoals gehoor-, gezichts- en mobiliteitsbeperkingen bij experts én maak dit (algemene) advies toegankelijk voor alle studiekringen. Dit kan wellicht via de website studiekringen50plus, een informatiefolder en via een presentatie tijdens de landelijke ontmoetingsdag voor studiekringen. Expertise rondom gezichtsbeperkingen is onder andere in te winnen bij organisaties voor slechtzienden, zoals Bartimeus (omgeving Zeist) en Koninklijke Visio. Ondersteuning bij gehoorklachten kan o.a. verkregen worden bij Universitaire medische centra met een audiologisch centrum, Pento (Apeldoorn) en Kentalis (Arnhem). Bij mobiliteitsbeperkingen kan advies ingewonnen worden bij ergotherapeuten en/of revalidatiecentra. Individuele deelnemers die behoefte hebben aan advies op maat zouden zich ook tot bovengenoemde instanties kunnen wenden.
- Monitor als Platform de ervaringen van studiekringen die adviezen van experts toepassen en neem daarbij ook mee in hoeverre uitval voorkomen wordt. Doe dit bijvoorbeeld tijdens een pilot waarin advies ingewonnen kan worden bij experts. Vraag kringen tevens om goede voorbeelden en tips rondom het omgaan met fysieke beperkingen te delen, evenals ervaringen rondom 'het er bij houden van deelnemers', bijvoorbeeld op een deel van de website dat enkel toegankelijk is voor deelnemers, via informatieverstrekking tijdens de ontmoetingsdag, en tijdens trainingen voor studiekringbegeleiders.
- Wees als studiekring terughoudend met geven van goedbedoeld advies, op basis wat voor anderen werkte, aan mensen met een beperking. Wat voor de één werkt, werkt niet voor de ander. Dergelijk goedbedoeld advies valt soms zo slecht dat het meespeelt in overwegingen rondom het opzeggen van een lidmaatschap.

Win tevens advies in over mogelijke aanpassingen van de studiekring bij cognitieve, psychische en sociale beperkingen

- Win als Platform tevens algemeen advies in bij experts voor de omgang met personen met cognitieve beperkingen (zoals geheugenproblemen en beginnende dementie), sociale beperkingen (communicatie), psychische klachten (zoals langdurende somberheid), en eenzaamheid. Deel ook dit advies met de studiekringen. Deelnemers gaven tijdens de landelijke ontmoetingsdag aan dat zij behoefte hebben aan handvatten voor de omgang met personen met bovengenoemde beperkingen.

Zorg voor een toegankelijke locatie

- Zorg dat de locatie van de studiekringbijeenkomst voldoende toegankelijk is voor mensen die minder mobiel zijn. Te denken valt aan een ruimte met ruime deuren en zonder drempels zodat deze met een rollator en rolstoel toegankelijk is, op de begane grond of bereikbaar via ruime liften. Ook is het van belang dat de locatie goed bereikbaar is met het openbaar vervoer en dat (gehandicapten)parkeerplaatsen aanwezig zijn bij de ingang. Houd de afstand tot de locatie klein voor mensen die minder mobiel zijn: bij het werven van deelnemers is het raadzaam om senioren die minder mobiel zijn eerst voor te stellen bij de dichtstbijzijnde studiekring, wanneer er in de regio meerdere studiekringen (in oprichting) zijn. Verder zouden studiekringen gebruik kunnen maken van een haal- en brengservice, bijvoorbeeld via websites als wehelpen.nl en mijnbuurtje.nl.

Werving van nieuwe deelnemers en verwachtingenmanagement via realistische beeldvorming

- Een deel van de deelnemers haakte af, omdat de studiekringen niet aan hun verwachtingen voldeed. Wij raden daarom aan om bij werving een zo realistisch mogelijk beeld van de studiekringen te geven. Voor veel potentiële deelnemers was in eerste instantie onduidelijk wat een studiekring precies inhoudt. De zojuist gelanceerde website van studiekringen50plus (www.studiekringen50plus.nl) biedt informatie die een duidelijk beeld geeft van wat een studiekring is. Het verdient dan ook aanbeveling om in wervingsberichten te verwijzen naar deze website voor meer informatie. Mogelijk kan er ter verheldering op de website nog een filmpje toegevoegd worden waarin te zien is hoe een studiekringbijeenkomst verloopt. Ook kan er wellicht, om de drempel voor deelname onder personen met een fysieke beperking te verlagen, een wervend filmpje of uitspraak van deze personen toegevoegd worden aan de website.
- Breid wervingskanalen uit met toegeleiding van potentiële deelnemers (met beperkingen) via professionals in de wijk, bijvoorbeeld sociale wijkteams, huisartsen en ouderenadviseurs. Start met het identificeren en enthousiasmeren van deze professionals voor toegeleiding. Geef duidelijk aan naar welke doelgroepen je op zoek bent en dat de studiekring aanstuurt op een evenwichtige samenstelling van de groep qua bijdragen. Studiekringbegeleiders kunnen er dan vervolgens samen met deze wijkprofessionals op toezien dat de studiekring als geheel in balans blijft. Bibliotheken werken nu reeds samen met wijkprofessionals voor het werven van deelnemers van enkele van hun diensten. De door de bibliotheken opgedane ervaringen kunnen meegenomen worden bij het opzetten van de nieuwe wervingskanalen. Neem als Platform samenwerking met wijkprofessionals op als onderdeel van het trainingsprogramma voor studiekringbegeleiders. Tijdens de landelijke ontmoetingsdag van studiedagen opperden deelnemers de mogelijkheid om professionals die toegeleiden, indien nodig, mensen met zwakkere communicatieve vaardigheden te coachen bij deelname in de kring. Deze suggestie zou meegenomen kunnen worden voor samenwerking met professionals in de wijk.
- Leg bij het werven van nieuwe deelnemers de nadruk op de kern van studiekringen (=kennisverrijking). Zo kan teleurstelling voorkomen worden van deelnemers die lid worden in de hoop een vriendenkring te treffen. Ook wordt zo tegemoet gekomen aan de wens van deelnemers die liever niet willen dat studiekringen als een 'hulpgroep of therapiegroep' voor kwetsbare groepen naar buiten treden.
- Breng verwachtingen van nieuwe deelnemers rondom deelname (b.v.: kennisverrijking, sociale contacten) in kaart en monitor in hoeverre hieraan voldaan wordt. Dit maakt het mogelijk om beter te anticiperen op deze verwachtingen, bijvoorbeeld door waar nodig verwachtingen bij te stellen, en door mensen te verwijzen naar een andere kring of andere activiteit in de omgeving die beter matcht met hun verwachtingen. Deelnemers haakten nu soms af omdat de studiekring niet (meer) aan hun verwachtingen voldeed.
- Houd als kringvoorzitter of begeleider evaluatiegesprekken met nieuwe deelnemers wanneer zij een aantal bijeenkomsten hebben meegedraaid en houd exitgesprekken met mensen die afhaken. Gebruik de leerervaringen die dit oplevert voor het steeds verder verbeteren van het werven van deelnemers en het vorm geven van het kennismakingstraject.

Trainingen voor studieringbegeleiders: anticipeer op bevindingen van dit onderzoek

- Het Platform Studieringen50plus verzorgt een cursus voor begeleiders van studieringen. Begeleiders begeleiden een nieuw op te zetten kring tijdens de eerste bijeenkomsten, waarna de kring vervolgens zelfstandig verder opereert. Relevante onderwerpen voor de training, afgeleid van bovenstaande aanbevelingen, zijn: sociale veiligheid, groepsprocessen, kringafspraken, werving van deelnemers, verwachtingenmanagement, monitoren van het groepsproces en procesevaluaties, balans in de groep, toegankelijkheid van locaties, betrekken van deelnemers die tijdelijk afwezig zijn, 'hoe om te gaan met personen met (fysieke) beperkingen', (fysieke) beperkingen als jaarlijks terugkerend gespreksonderwerp van studieringen. Het merendeel van deze onderwerpen maakt reeds deel uit van de huidige training.
- Bied als platform opfrustrainingen aan voor sleutelfiguren in bestaande studieringen gericht op het stimuleren van een veilige sfeer, balans in de groep en participatie van personen met beperkingen.

Experimenteer met digitale technieken en deel de opgedane ervaringen

- Experimenteer binnen studieringen die hiervoor open staan met het gebruik van digitale technieken (ter ondersteuning van de participatie aan de studieringen én ter ondersteuning van de organisatie en presentaties) én deel de ervaringen met elkaar, bijvoorbeeld op de website en tijdens landelijke ontmoetingsdagen.
- Experimenteer, bij tijdelijke afwezigheid van deelnemers, met videobellen in de studieringen die hiervoor open staan. Zo is de 'aan huis gekluisterde' er toch een beetje bij en kan deze deelnemen aan de studiering. Zorg dat er de eerste keer iemand aanwezig is om de persoon die inbelt te ondersteunen. Monitor de ervaren effecten voor het verloop van een studiering; in hoeverre is de presentatie en conversatie voor degene die inbelt voldoende te volgen? Wat is een handige plaats voor het plaatsen van een scherm? Welke consequenties heeft het gebruik van videobellen voor personen die slechthorend of slechtziend zijn?
- Verzorg als Platform (tijdens de landelijke ontmoetingsdag) workshops voor geïnteresseerde deelnemers en studieringen die open staan voor het gebruik van digitale technieken binnen de studiering. Bibliotheken zijn geschikte samenwerkingspartners voor het verzorgen van workshops (op maat). Zij beschikken over een aanbod rondom digitale vaardigheden dat hiervoor benut kan worden. Mogelijke onderwerpen voor workshops: gebruik van e-mail, het maken van powerpointpresentatie, zoeken op internet, gebruik van you-tube filmpjes en het gebruik van videobellen (b.v. facetime, skype). Schakel deelnemers met ervaring met het gebruik van digitale technieken in, voor het verzorgen van deze workshops. Toon tevens op de nieuwe website (links naar) eenvoudige instructie filmpjes voor digitale technieken die binnen studieringen toegepast (kunnen) worden.
- Houd er rekening mee dat (nog) niet in alle studieringleden gebruik maken van internet. Zorg als Platform dat belangrijke informatie die via de website verspreid wordt, tevens verspreid wordt via informatiefolders. Verder zouden studieringleden met internettoegang de taak op zich kunnen nemen om informatie op de website studieringen50plus te verspreiden in hun kring, bijvoorbeeld als terugkeren agendapunt 'nieuws vanuit het Platform' tijdens een studieringbijeenkomst.

Ten slotte volgen enkele aanbevelingen die weliswaar niet direct verbonden zijn met de onderzoeksvraagstellingen, maar die we het Platform toch willen meegeven:

Overweeg het opzetten van variaties op de huidige studiekringen

- Deelnemers gaven, soms impliciet, suggesties voor mogelijke variaties op de huidige studiekringen waar zij belangstelling voor hebben:
 - discussiekringen (gericht op kennisverrijking via dialoog en discussie);
 - ontmoetingskringen (gericht op sociale contacten via kennisuitwisseling);
 - studiekringen voor academici (gericht op bewijskracht en onderbouwing van de uit te wisselen informatie).
- Het Platform zou in overweging kunnen nemen in hoeverre dergelijke variaties daadwerkelijk vorm kunnen krijgen. Nu verkent men reeds de mogelijkheden voor studiekringen gericht op 50-plussers met een migrantenachtergrond en discussiekringen voor 50-plussers in een intramurale woonsetting.

Verdere onderbouwing van de waarde van studiekringen

- Dit onderzoek gaat over *ervaren* effecten en verbeteradviezen. Er is nog relatief weinig bekend over de objectieve effecten van studiekringen onder deelnemers, bijvoorbeeld of -mensen er werkelijk langer cognitief goed door blijven functioneren en of het bijdraagt aan de preventie van eenzaamheid. Het verdient aanbeveling om de waarde van studiekringen verder te onderbouwen. De komende periode streeft het Platform naar het uitbreiden van studiekringen. Deze uitrol van studiekringen kan benut worden om de bewijskracht voor de effecten van studiekringen verder te onderbouwen, bijvoorbeeld via een onderzoek met een controlegroep en voor- en nametingen. Ook kan in vervolg de effectiviteit van studiekringen vergeleken worden met andere al dan niet educatieve groepsactiviteiten voor senioren.

Literatuur

Braun, V. & Clarke V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative research in psychology*, 3 (2): 77-101.

Bijlage 1: Inventarisatie uit 2012 naar wat studiekringen voor deelnemers betekenen

In 2012 inventariseerde Spectrum partner met elan onder deelnemers wat lidmaatschap van een studiekring voor hen betekent. Uit de 150 reacties die binnenkwamen tijdens deze inventarisatie blijkt volgens Spectrum partner met elan dat de studiekringdeelnemers verschillende (combinaties van) betekenissen toeschrijven aan hun studiekring:

- een aangename tijdsbesteding;
- mensen ontmoeten;
- verminderen of voorkomen van eenzaamheid;
- actief invulling geven aan de eigen nieuwsgierigheid;
- zelfontplooiing;
- geestelijk en maatschappelijk actief blijven.

Ieder haalt eruit wat voor hem of haar belangrijk is. Hieronder tonen we ter illustratie enkele antwoorden op de vraag 'wat betekent de studiekring voor u'.

Een belangrijke groep waar ik veel hoor over mens en maatschappij. Waar ik ook een bijdrage aan kan leveren. Ontmoeting en samen in een onderwerp duiken is belangrijk voor mij.

Onmisbaar voor zinvolle tijdsbesteding. Voorkomt depressie en eenzaamheid.

Hersengymnastiek. Gezondheidsbevordering door afleiding. Bijblijven, ontwikkeling, uitwisseling van ervaringen, iets waar je bezig moet zijn houdt je jong en veerkrachtig. Actief blijven.

De Studiekring houdt me op mijn leeftijd bij de les. Het houdt me ook actief, door dingen te zoeken, er achter aan te gaan en mijn durf om voor mijn mening uit te komen en te verdedigen. Het sociale aspect is héél groot.

Een waardevolle ontmoeting die is uitgegroeid tot een vriendenkring waar veel meer gebeurt dan alleen maar kennis verzamelen.

We zijn van de straat!! Vriendenkring (hecht). We steken wat van elkaar op. Ieder levert zijn waardevolle bijdrage.

Een verrijking. Leerzaam. Sociaal bezig zijn. Andere meningen horen.

Nieuwe contacten. Van elkaar leren.

Een belangrijk sociaal en cultureel gebeuren. Waarbij de omgang met elkaar een zeer belangrijk gegeven is.

1. een structuregevend element in het leven van ouderen
2. houdt het hoofd jong
3. bevredigt nieuwsgierigheid
4. bevordert contacten, die soms uitgroeien tot vriendschap, [...] saamhorigheid

Bijlage 2: Onderzoeksmethode

Vragen die we in dit onderzoeksrapport beantwoorden zijn:

- Wat levert deelname aan studiekringen op bij mensen met en zonder fysieke beperking?
- Ondersteunen digitale technieken en media meedoen aan de studiekring en behoud van sociale contacten?
- Zijn studiekringen toegankelijk voor deelnemers met één of meerdere (fysieke) beperkingen?
- Wat is nodig voor succesvolle deelname van personen met fysieke beperkingen, binnen een context waarbij het streven naar duurzame studiekringen voorop staat?

Aanpak

We beantwoorden bovenstaande vragen via interviews met personen waarvan we verwachtten dat die hier goed zicht op hebben: zowel voormalige als huidige deelnemers van studiekringen én studiekringbegeleiders. We wilden een zo gevarieerd mogelijk palet aan ervaringen met de studiekringen in kaart brengen, ook de wellicht minder positieve ervaringen. Om die reden interviewden we tevens personen die hun lidmaatschap opzegden. We kozen voor individuele interviews om te zorgen dat de deelnemers zich voldoende zouden durven uiten over mogelijke verbeterpunten (wat minder het geval zou zijn geweest bij groepsinterviews).

Hoe is geworven en met wie zijn interviews gehouden?

Er bestaat geen overzicht met huidige of voormalige deelnemers van studiekringen (al dan niet met fysieke beperkingen) en studiekringbegeleiders waaruit een steekproef kan worden getrokken. Geïnterviewde personen zijn daarom op diverse manieren geworven:

- op aanwijzing van het Platform Studiekringen, waarbij werd gestreefd naar een variatie in ervaringen van huidige en voormalige deelnemers en studiekringbegeleiders;
- een gerichte oproep in het nieuwsblad van de studiekringen (de Platformpost) voor deelnemers met een fysieke beperking.

In de periode juni tot en met augustus 2016 hielden we interviews met zeventien (voormalige) deelnemers en studiekringbegeleiders van studiekringen. Daarnaast ontvingen we van één deelnemer en één studiekringbegeleider een reactie met ervaringen per mail.

- in de regio Apeldoorn (2 studiekringen) interviewden we 6 personen;
- in de regio Zeist/de Bilt (3 studiekringen) interviewden we 8 personen;
- In overige regio's waar studiekringen actief zijn interviewden we 3 personen.

Twee geïnterviewde deelnemers hadden ten tijde van de interviews tevens ervaring als studiekringbegeleider.

In twee regio's met studiekringen (Apeldoorn en Zeist/de Bilt), hielden we interviews met de beschreven diversiteit aan personen rondom deze studiekringen: huidige en voormalige deelnemers met en zonder fysieke beperkingen én huidige en voormalige studiekringbegeleiders. De organisatie, inhoud en ondersteuningsmethode verschilt voor de twee regio's. In de regio Apeldoorn worden studiekringen ondersteund door een welzijnsorganisatie. In de regio Zeist/de Bilt door een bibliotheek.

De wijze van werving zal gevolgen hebben gehad voor representativiteit en generaliseerbaarheid van de bevindingen, ook gezien de variatie in organisatie en inhoud van studiekringen. Relatief veel deelnemers zijn geworven via het Platform, slechts één persoon heeft zichzelf gemeld na een oproep aan alle studieringdeelnemers. Ook zijn relatief veel deelnemers afkomstig uit twee regio's. De (verbeter)ervaringen van de deelnemers aan de interviews kunnen dus enigszins anders liggen dan bij deelnemers en studieringbegeleiders, in het algemeen.

Vragen tijdens het interview

Centrale vragen tijdens de interviews waren:

- Wat levert deelname aan de studiering op?
- Gebruikt de studiering digitale technieken, social media, of technologie?
- Hoe houdt de studiering rekening met mensen met een fysieke beperking?
- Wat gaat er goed en wat niet? Welke verbeterpunten zijn er?

De vragen werden voorafgaand aan de interviews door het NIVEL afgestemd met het Platform Studiekringen50plus. Studieringbegeleiders vroegen we tevens naar hun ervaringen rondom begeleiding van kringen met deelnemers met een fysieke beperking. Bij voormalige deelnemers vroegen we naar de redenen voor het opzeggen van het lidmaatschap, evenals de rol van fysieke beperkingen daarbij.

Analyses

Van de interviews werden – nadat geïnterviewde personen daar toestemming voor gaven – audio-opnames gemaakt. Daarna werden deze uitgetypt en geanonimiseerd. De audio-opnames werden vervolgens vernietigd. Vervolgens werd de inhoud van de uitgetypte interviews kwalitatief geanalyseerd, volgens de principes van thematische analyse (Braun en Clark, 2006). Per interview werd eveneens een samenvatting gemaakt van de belangrijkste bevindingen, per item van de topiclijst.

Tijdens een landelijke ontmoetingsdag van studiekringen in september 2016 presenteerden we de bevindingen en hielden we workshops, ter validatie van de resultaten en tussentijdse analyses.